

Editor: MIRCEA PETEAN
Coperta: CRISTIAN CHEȘUȚ

Lucrare apărută cu sprijinul
CONSILIULUI JUDEȚEAN BISTRIȚA-NĂSĂUD
(Președinte: EMIL RADU MOLDOVAN)
prin Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VALEA, LUCIAN

Opere / Lucian Valea ; îngrijire ed.: Mircea Măluț. –
Ed. rev. - Florești : Limes, 2012

6 vol.

ISBN 978-973-726-724-5

Vol. 1 : Poezii. - ISBN 978-973-726-725-2

I. Măluț, Marcel (ed.)

821.135.1.09

©Editura Limes pentru prezenta ediție
407280 Florești – Cluj
Str. Castanilor, 3
Tel/Fax : 0264-544 109 ; 0723 194022
e-mail: edituralimes2008@yahoo.com
www.edituralimes.ro

LUCIAN VALEA

OPERE

Vol. 1

POEZII

Ediție îngrijită și revizuită de

MIRCEA MĂLUȚ

LIMES

Despre „legătura cu viața”

„Nu mai cotrobăiți prin cuvinte
ca să descoperiți în ele *legătura cu viața* –
mai bine ascultați ce vă spun:
până și iarba de astă vară
am cosit-o toată într-un poem.

Ce-i tot dați zor cu așa și pe dincolo,
voi care știți la ce temperatură se topesc metalele
dar niciodată n-ați fost curioși să aflați
la ce temperatură se topește sufletul poetului!”

Dar ei sar ca mușcați de șarpe la mine:
„Tot te mai ții de goange, bătrâne?
Bagă de seamă cum vorbești
romanticule, învechitule...

Uite, domle, cine vrea să ne învețe pe noi
legătura cu viața!”

Prag

Nu mi-a rămas între am fost și sunt
decât o limbă-ngustă de pământ –

Te rog dă-mi, cârțiță,-ndârjirea ta
și-această limbă s-o mai pot săpa!

CUPRINS

NOTĂ BIOBIBLIOGRAFICĂ	5
MĂTÂNII PENTRU FATA ARDELEANĂ 1941.....	9
Mătânii pentru Fata Ardeleană	11
Bemoli blonzi	11
Legendă	13
Cântec mic	14
Răvaș	15
Alb	16
Preludiu	16
Preludiu	16
Cântec	17
Noapte ardeleană	18
Revoltă	18
Scrisoare mamei	20
Răvaș	21
Elegie în toamnă	22
Noapte-n sat ardelenesc	22
Rugăciunea din Ardeal	23
Intrarea spre legendă	24
A fost odată o Fată Ardeleană	26
Colind la sfârșit de carte	26
A fost odată o Fată Ardeleană	28
ÎNTOARCEREA LÂNGĂ PĂMÂNT 1942	29
Cartea	31
Autoportret	32
Autoportret	32
Poemul meu	33
Inscripție	34
Ion	35
II	36
Ciobanul	37
Străbunul	38
Pentru fata din baladă	39
Pentru fata din baladă	39
Dor	40
Cântec pentru o noapte năsaudeană	41
Invitația I-a	42
Invitația II-a	43
Invitația III-a	45
Mâinile tale	47
Destăinuire	48
Har	48

Litanie nășăudeană	49
Haiducească	50
Ceas	52
Carnet de spital	52
Salonul	52
Cântec	54
Sora	55
Destin	57
Destin	57
Poem despre noi	59
Toamnă, atunci	60
Anii	61
Crez	62
Spovedanie	64
Întoarcerea lângă pământ	65
Întoarcerea lângă pământ	65
Împlinire	66
Scrisoare	67
Revoltă nouă	68
Răvaș bădiții Octavian	69
Ospăț cu toamna	70
Rugă ultima	71
Hai, visule!	71
Baladă	73
Măine	74
Sfârșit	75

ÎNTOARCEREA LUI DON QUIJOTE 1972	77
Greieri și stele	79
Primăvara	79
Bărci pe țarm	79
Amurg cu păsări	80
Psalm	80
Piscul	81
Pasărea măiastră	82
Uneori, iarna	83
De piatră	83
Joc	84
Febre	85
Crepuscul	85
Oboseala	86
Anotimp bolnav	87
Greieri și stele	87
Portret în oglindă	88
Scoica	88
Nocturnă	88

Trunchi de baladă	89
Dans	89
Numai	90
Sentiment de toamnă	90
Portret în oglindă	91
E iarăși toamnă	92
Gravură	93
Tărâm visat	94
Montană	95
Mit	95
Acord	96
Biblică	96
Dimineața	98
Frig	99
Toamnă	99
Neliniște	99
Frig	100
Sărutul	101
Despărțire	101
Când ai plecat	102
Rochia	103
Aripi	104
Pillatiană	105
A trebuit	106
Târziu	106
Gol	107
Vis ucis	108
Clar de inimă	109
Puiul de brad	109
Basm cu stea	110
Motiv	112
Stâne, albe stâne	112
Vânătoare	114
Elegie	115
Brad din Munții Rodnei	117
Lacrimă	118
Puiul	118
Despre noi	119
Don Quijote către Sancho	119
Calmă	120
Tristia	121
Inscripția	121
Clar de inimă	122
Întoarcerea lui Don Quijote	123
Întoarcerea lui Don Quijote	123

VOCILE 1975	125
Vocile	127
Vocile	127
Invocație	127
Nu se poate	128
Pean	129
Basm	130
Cimitir pe Someș	131
Urcuș	131
Dor	132
De câte ori trecem	132
Amurg	133
Elegie	133
Gata sunt	134
De ursit	135
Numai	135
Stampă	136
Ceas	137
Grai	137
Anotimp	138
Un cal	138
Acolo	139
Încetșor	139
Și totuși	140
Veghe	141
Târziu	142
Cel mai de preț	142
Aripi	142
Rod	143
Cuvântul acela	144
Aproape descântec	144
Am văzut	146
Numărătoare	147
Tristia	147
Umbre	148
Ciudată	149
Portret în oglindă	149
Jaf	150
Oboseală	151
Nașterea poeziei	152
Doi	152
Treisprezece	153
Pentru ca	154
Poezia	155
Jocuri	155
Nici	156

Poetul	156
Numai în dragoste	156
Târziu	157
Opinie	157
Cel mai de preț	158
Grotesca tragică	158
Idilă	158
Pasărea e g o	159
Agoră	160
Ritual de primăvară	161
Elegia cercului	161
Destin	162
Fluturele	163
Conversație	164
Oglinda	165
Pasărea	166
Vânătoarea	167
Grotescă	168
Joc de doi	169
Presentiment de toamnă	169
Inițiere	169
Veste	170
Când	171
Vrajă	172
Puncte de vedere	173
Muguri	173
Puritate	174
Orgoliu	175
Neliniște	175
Curgere	176
Arheologie	177
Oră	178
De unde?	179
Absențe	180
Simplă	181
De câte ori	181
De ce?	182
De la o vreme	183
Final	184
SINGURĂTATE ÎN ITHACA 1978	187
Singurătate în Ithaca	189
Dacă	189
Dacă	189
Idilă	190
Septembrie	191

Bucolică.....	192
Compoziție.....	193
Melodia.....	193
Vară la Sângeorzi.....	194
Dragoste.....	195
Romantică.....	196
Dacă toate.....	197
Iarăși septembrie.....	197
Cantilenă.....	198
Copilărie.....	199
Pentru toți.....	199
Uneori.....	200
Uneori.....	200
Levantină.....	201
Suavă.....	203
Precizări.....	203
Când.....	204
Somn.....	206
Chiar.....	206
Sentiment de toamnă.....	207
De undeva.....	208
Distanțe.....	209
Moment marin.....	210
Paradox.....	210
Simplă.....	211
Ploaie.....	211
Cinegetică.....	212
Anno domini.....	212
Artă poetică.....	213
Ora de închidere.....	213
Ora de închidere.....	213
Preludiu.....	214
E un ceas.....	215
Ce?.....	216
Motiv.....	216
Voievod.....	217
Stampă.....	217
Semnul.....	218
E nevoie.....	219
Clepsidră.....	219
Jocul.....	220
Generații.....	220
Așteptând.....	221
Așteptând.....	221
Omizi.....	222
Cum.....	222

Întâlnire.....	223
Pași.....	224
Întâmpinare.....	225
De la o vreme.....	226
Seri.....	227
Nocturnă.....	228
Singur.....	228
Vine amurgul.....	229
Antiepitaf.....	230
Clasică.....	230

GROAPA CU LEI 1979.....	231
Elegiile.....	233
Per amica silentia lunae.....	233
Risipire.....	234
Peisaj.....	235
Singur.....	235
Judecătorul de pace.....	236
Risipitorul.....	237
Creion.....	238
Ninge.....	239
Și e.....	240
Provincială.....	240
Motiv.....	241
În parc.....	242
Populară.....	243
Idilă veche.....	243
Foarte puțin despre cuvinte.....	244
Încărunțim.....	245
Vârste.....	245
Grilu.....	246
Conjunctură.....	247
Așteptări.....	247
Apelul de seară.....	248
Neliniști.....	249
Scrisorile.....	249
Baladă mică.....	249
Stanțe.....	250
Eternitate.....	250
De la o vreme.....	251
Hârșt.....	252
Bunul septembrie.....	252
Ploi.....	253
Străinul.....	254
Aproape romantică.....	254
Post scriptum.....	255

Noapți	256
A fost	257
Senectute	257
Anotimp	259
Acolo, în munți	260
Horă mică	260
Comentariu	261
Simplă	262
În ziua	263
Meditațiile	264
Mit	264
La o odaie de hotel	265
Ciudatul copac genealogic	266
Osuaru	267
Vânătoarea	267
Mașina de calcul	268
Biografie	269
Semne	269
Sentiment	270
Preistorie	271
Omul acela	272
Utopii	272
Incomparabilul vierme	273
Groapa cu lei	274
I	274
II	275
III	275
IV	276
V	276
VI	277
VII	277
VIII	278
IX	279
X	279

AUTOPORTRET ÎN TIMP 1983	281
Confesiunile	283
Dor	283
Cantilenele	283
Târziu	283
Plecări	284
Așteptări	284
Desfrunziri	284
Va fi	285
Mit	285
Clar de toamnă	286

Vânătoare	286
Așteptări II	287
Toamnă	287
Moșteniri	287
Întoarceri	288
Întrebări și răspunsuri	288
Rugăciune	289
Atât	289
Margini	290
Ritual	290
Neliniști	290
Procesul	291
Jucătorul de cărți	291
Cronică	292
Eheu!	292
Dincolo de târziu	293
DINTR-UN CICLU INEDIT 1984-1985	295
Diogene	295
Diogene	296
Diogene	297
Fiul risipitor	297
Constatare	298
Plai	298
Miracol	299
Oul lui Columb	299
Despre „legătura cu viața”	300
Prag	300

Mătăanii pentru Fata Ardeleană

Pentru tine, Fată Ardeleană,
Înfloresc garoafele în pagini
Și hangere, dure, de imagini
Te-ncrustează sufletului rană.

Dar apune gându-n albe file
Și din lâna dorului te torc,
Înima, ceasornic, ți-o întorc –
Tu mai clară să te urci prin zile.

Fată Ardeleană împlinită,
Rod ce dă în pârgă ca harbuzul,
'Naltă crești, ca vara cucuruzul,
Și te-nmlădii pururea râvnită.

Lasă-mă să beau din ochi cucută,
Stele iar îți tremură pe geană...
Bat mătăanii, Fată Ardeleană,
Pentru dragostea neîncepută.

octombrie 1940

Bemoli blonzi***Târziu***

Hei, fată albă, Someșul murmură
Litaniile și-n genunchi arinii;
E ceasul când coboară heruvimii
Să ne sărute inima pe gură.

Închide cartea de poeme... ce-i
De-o să citim din versurile lunii?

Adorm, în cântece, și plâng petunii...
... Departe vremea sună clopoței.

Destin

Îți amintești? Era o noapte clară,
Ți-am povestit de Balteș și de Nolla.
Luceafărul își îndrepta gondola
S-o sfarme-n depărtări, ca pe-o vioară.

... Dar am scuipat destinul în batistă;
Tu repede mi-ai strâns la gât fularul...
Își aprindea pe Pleșă felinarul
O lună, cât viața asta tristă.

Anotimp

Ai plâns când ai citit Acordul... (știi?)
„De asta cine o să știe, fata mea?”
Pe cer a râs o veșnicie – stea –
Și zorii ne-au strigat la geam, copii.

Pleacă cu toamna Nolla-n sanatoriu,
(I-am scris pe bancă-n parc cartea poștală.)
... Dragostea-și frânse ultima petală
Și plânse cu lumină de ivoriu.

Tristețe

Azi, fată, gândul tremură de frig
Și toamna curge, aur, de pe ramuri,
Noi ne-am închis tristețea după geamuri,
Să ne șoptească melodii de Grieg.

În sanatoriu, ca-ntr-o viață goală,
Cum l-am găsit pe Nolla slab și trist.
Vezi tu... destinul ăsta de artist
Ne-a adormit cu capul greu în poală.

Sfârșit

Să vii mai des, să bați la geam cu luna
Și amândoi o să-ți citim poeme.
Și sora o să ne-aducă crizanteme,
Tu să nu plângi cu lacrimi ca aluna...

Știi, Nolla și-a sfârșit azi manuscrisul
„Îți scriu de undeva din tinerețe”...
... Hai, fata mea și să ne dai binețe,
Că moare în plămâni haiducul – visul!

.....
Cu fruntea în azur plângea Ineul
Și-un înger – păcurar – cânta din trișcă.

Legendă

Fată Ardeleană, versul grav
Plânge-n amintire – recviem.
Te strunesc cu fiecă poem,
Pentru suflet, de tăceri – bolnav.

Nu tristețea picură din stele...
Praf de doruri poartă gândul lin...
Peste râsu-l alb de clavecin,
Tinerețea scutură mărgel.

Zborul frânt de ani – încremenit,
Nu-i în tolba visului – săgeată...
Amintirea de tristețe-i beată...
... Care porți, în fiare au zornăit?

Cavaler de fum nu trece zarea,
Nu mai cearcă ochiul vad în ape...

Alte zile – ciute-or să s-adape,
De-o să curgă râuri, întristarea,

Elegii musti-vor prea curând,
Uite... ierburi de tristețe cresc,
Numai tu, în vers ardelenesc,
O să urci cu dragostea în gând.

Și legenda-n pagină de carte
O s-o scrie un poet suav...
... Fată Ardeleană, versul grav
Varsă aur mult și greu în moarte.

septembrie 1940

Cântec mic

Fată albă – rugăciune –
Gându-i negru de tăciune,
Fruntea, greu de ani s-apleacă,
Dorul, zările să treacă,
Și tu fată crești, mustind,
Împlinită în colind:
Ochii-n muguriri de cer,
Trupul cu-nfloriri de ger,
Ape de lumini – cascade –
Pârâul curge în balade,
Stele mari îți cad pe gene
Cu râvnirile ardeleni,
Gându-a-ncremenit – troiță –
Pentru visul tău, Domniță,
Drumuită-n cântec mic
Cu sân pur de borangic...
Hei, Domniță – jar de cântec –
Cum te mistui în descântec,
Cum te desfrunzești de vise,

Dăltuită-n manuscrise
Și cum frec, de scrum, în vreme
Anii – clopoței ori steme.
Nime-n lume, nimeni nu-i
Să-ți ogoaie dorul șui.

.....
Treci Domniță, treci departe,
Să te-nsemne-n altă carte
Toamna, cu plaivas de fum...
... Plânge sufletul pe drum.

Răvaș

Măi, fată albă, cum e o colindă,
Cu ceru-acesta ardelean sub gene,
Mi-e inima o cușcă de blesteme,
Uitată undeva pe-o vatră-n tindă.

Mă plec pe file ca să-ți scriu răvaș
Și să mă ierți că slova-i prea săracă.
Azi îmi azvârlu anii, ca-n bărdacă
Și tinerețea-n putredul oraș.

Am strâns de gât și dragostea din mine.
Și visul numai, c-o dădeam la câni...
Mi-e încheșat și sângele pe mâini
Și simt cum printre buze-i curg rubine.

Măi fată, mare-i tinerețea asta
Și cum mi-o sfârtec, ca pe-un giulgiu de mort;
Ca niște vreascuri dorurile port.
O să le-nec în Someș și-apoi basta...

Editor: MIRCEA PETEAN
Coperta: CRISTIAN CHEȘUȚ

Lucrare apărută cu sprijinul
CONSILIULUI JUDEȚEAN BISTRIȚA-NĂSĂUD
(Președinte: EMIL RADU MOLDOVAN)
prin Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VALEA, LUCIAN

Opere / Lucian Valea ; îngrijire ed.: Mircea Măluț. –
Ed. rev. - Florești : Limes, 2012

6 vol.

ISBN 978-973-726-724-5

Vol. 2 : Oameni pe care i-am iubit. - ISBN 978-973-726-726-9

I. Măluț, Marcel (ed.)

821.135.1.09

©Editura Limes pentru prezenta ediție
407280 Florești – Cluj
Str. Castanilor, 3
Tel/Fax : 0264-544 109 ; 0723 194022
e-mail: edituralimes2008@yahoo.com
www.edituralimes.ro

LUCIAN VALEA

OPERE

Vol. 2

OAMENI PE CARE I-AM IUBIT

Ediție îngrijită și revizuită de

MIRCEA MĂLUȚ

LIMES

În ziua aceea de la începutul lui septembrie 1959, când mi-a citit memoriul adresat Comitetului Central – „tu doar mi-ai adus Gazeta, cu Marele Anonim, de aceea vreau să-ți cunosc și ție părerea” – la sfârșitul lecturii care părea că-l obosise, în loc de orice altă concluzie, mi-a spus cu melancolie: „Va veni o zi, eu însă nu știu dacă am s-o mai apuc – poate tu, Luciene, vei trăi și vei apuca-o – când multora le va fi rușine – nu atât de cele ce le-au spus împotriva mea, ci, mai ales, de cele pe care nu le-au spus, când ar fi trebuit, în apărarea mea, tăcându-le cu lașitate”.

Să fi fost cuprins oare în clipa aceea de starea sublimă care face să se nască profețiile? Sau prin gura lui va fi vorbit însuși Zeul?!

CUPRINS

Notă sentimentală	4
Argument	5
GEORGE BACOVIA	7
LUCIAN BLAGA	10
OLIMPIU BOITOȘ	34
AUREL BUTEANU	38
G. CĂLINESCU	42
TRAIAN CHELARIU	55
ION CHINEZU	59
PETRU COMARNESCU	67
GALA GALACTION	73
ION MINULESCU	77
GR. C. MOISIL	80
VICTOR PAPILIAN	86
CEZAR PETRESCU	93
ION PILLAT	99
DINU PILLAT	104
LIVIU REBREANU	109
VLADIMIR STREINU	121
OCTAV ȘULUȚIU	129
IONEL TEODOREANU	137
Avertisment	145
FRAȚII AL-GEORGE	147
A. E. BACONSKY	154
HORIA BOTTEA	166
EMANOIL BUCUȚA	171
OVID CALEDONIU	179
ION COLAN	182
DEMIAN	194
ȘTEFAN LUPU	200
AUREL MARIN	207
ALEXANDRU TUDOR MIU	212
ION MOLDOVEANU	216
IULIU MOISIL	220
DARIU POP	228
GHIȚĂ POP	235

VASILE SCURTU	243
I. V. SPIRIDON.....	248
RADU STANCA	256
ION ȘIUGARIU	269
TIT LIVIU VALEA.....	275
 ADDENDA: AMINTIRI DESPRE LUCIAN BLAGA	 281

Notă sentimentală

Cartea lui Lucian Valea *Oameni pe care i-am iubit* (și despre care putem spune, după ce am văzut o mare parte din manuscrisele rămase de la autor, că se constituie într-un prim volum), reeditată acum, este, înainte de toate, un document. Și asta pentru că, din diverse motive, putem iubi în fel și chip, dar puțini sunt cei care-și permit luxul iubirii exigente. Lucian Valea, un temperamental de altfel, și-a privit maestrul cu o admirație sobră, iar prietenia lui era o întreagă aritmetică sentimentală. Mai presus de orice, trebuie remarcată sinceritatea acestui autor care știe să facă proiecții seducătoare ale amintirilor fără a le cosmetiza, dintr-o funciară convingere, de platonice tangențe, potrivit căreia adevărul în sine este frumos. În fine, o carte, care, odată citită, te face să iubești, o dată în plus, Literatura și o mare parte a personajelor ei.

Mircea Măluț

Argument

Scriind Oameni pe care i-am iubit, autorul n-a uitat nici o clipă că ideea alcătuirii unei astfel de cărți i-a fost sugerată de un sentiment de recunoștință. Recunoștință datorată unei întregi generații de scriitori care-au apărut, cu Opera și personalitatea lor, credințele și idealurile omului și literaturii, într-o epocă în care acestea erau tot mai primejdiate. Epoca aceasta coincide cu însăși adolescența și tinerețea lui. Cu modestele sale începuturi literare.

Zei i-au făcut autorului un dar nesperat: prietenia unora dintre acești scriitori. A câtorva dintre cei mai mari. În majoritatea cazurilor, când i-a cunoscut, nu era decât un adolescent, aproape copil. Handicapul vârstei se adăuga necrușător la cele ale experienței, culturii, poziției literare, rangului social. Toate însă s-au rezolvat sub semnul omeniei lor fundamentale.

Ochii cu care autorul privește lumea de-atunci sunt inevitabil și firesc ai bărbatului încărunțit, obligat ca evocând, să și judece. Adeseori însă inima lui cheamă în ajutor pe adolescent. Tonul atunci se încălzește, orizonturile se luminează, însăși amintirea capătă o aureolă diafană și nostalgică.

Oameni pe care i-am iubit nu vrea să fie tentativă de istorie literară și nici colecția de fișe a unui moralist, deși cartea vorbește despre șezători, conferințe, reviste, polemici, atitudini și relații din cele mai diverse, utilizând cu răspundere și documentul și trimerile bibliografice.

Autorul n-a intenționat să scrie nici o carte de amintiri, ignorând tocmai de aceea, modele celebre ale genului, de la noi sau de aiurea. Mult mai modest, el s-a preocupat de alcătuirea unor portrete, în stare să cuprindă, sau măcar să sugereze, dimensiunile morale și spirituale ale personajelor sale. Prin tehnica folosită, fiecare portret se constituie compozițional, din scene intime, din discuții, în jurul cafelei și paharului, din observații, culese direct, în momente de bucurie dar și de cumpănă, din reacții temperamentale, din amănunte somatice și vestimentare și din alte manifestări în care se reflectă moravurile vremii.

Materialul intim e aproape exclusiv cel extras din memorie. Din convorbirile cu eroii cărții, în acest depozit miraculos, s-au păstrat idei,

motive, cuvinte și expresii, dar mai ales, cadrul și atmosfera. Dacă frazele nu-și pot asuma răspunderea unor reproduceri exacte, dialogurile reconstituie tonul și tensiunea, autorul neuitând nici o clipă, sfaturile celui ce spunea cu modestie despre sine că nu e „altceva decât un iconar al marilor oameni” – Sainte – Beuve: „Am gândit întotdeauna că trebuie să împrumutăm cerneală din călimara fiecărui autor pe care avem să-l zugrăvim”.

Un împrumut care nu trădează pe nimeni, după cum nici uitarea, în astfel de cazuri, nu înseamnă trădare. Memoria e înțeleaptă prin însăși funcțiile ei fundamentale; nu păstrează decât ceea ce selectează.

Mulți oameni pe care i-a iubit autorul, au rămas în afara paginilor cărții. Într-o zi va trebui să-i adune la un loc în alt volum. Se va dovedi atunci cum că nume, mai modeste ca sonoritate, au fost de fapt foarte mari, prin omenie.

Autorul știe că e dator cu o carte și despre generația lui. Hotărându-se într-o zi pentru scrierea ei, va trebui să ceară mai tânărului confrate, Constantin Stoiciu, îngăduința de a folosi, drept titlu, o sintagmă dintr-un articol al domniei-sale, publicat cu ani în urmă în România literară – „generația amânată.”

Destinul acestor proiecte e însă strâns legat de cel al cărții de față. Cit de necesară va fi înfăptuirea lor, tocmai ea este chemată să o dovedească.

august, 1975

GEORGE BACOVIA

Bacovia a fost cel dintâi mare poet român, dintre cele două războaie, pe care l-am citit. Cu aproape un an înainte de Blaga. Trecusem la el, de la Eminescu și, mai ales, de la Goga. Șocul a fost salutar, iar adeziunea mea la lirismul modern, așa cum îl descopeream în volumul *Plumb*, totală. În zodie bacoviană am început atunci să scriu versuri. Primele mele strofe erau de un modernism violent, cu peisaje autumnale în descompunere, cu atmosferă și culori sumbre. S-a întâmplat însă ca pe poet să nu-l văd niciodată la față, până în anul 1946.

Fiind încă student la litere și filozofie, suplineam, printre picături, la școlile născudene. Așa se face că în septembrie 1946 am fost trimis la un curs de îndrumare pentru profesorii secundari, organizat de Ministerul Educației Naționale, la Liceul „Mihai Viteazul” din București. Aici, la o dezbatere pe marginea programei de limba și literatura română, a examenului de bacalaureat, am intervenit, susținând cu argumente și cu violență tinerească, reintroducerea lui Rebreanu în această programă. Pentru *curajul* cu care ridicasem problema, la sfârșit am fost felicitat de toți colegii de seminar, printre care se număra și doamna Agatha Grigorescu-Bacovia.

Era o după amiază sufocantă pentru luna septembrie. Ploaia ce se anunța amenințătoare, a izbucnit cu puțin înainte de a încheia noi seminarul.

Pentru cei „străini”, cazați la internatul liceului, în curte, retragerea era simplă, dar bucureștenii veniseră în cămașă sau în rochii subțiri de vară – situație în care se găsea și doamna Agatha – și acum aveau de înfruntat dezlănțuirea de-afară.

M-am oferit s-o ajut, aducându-i în grabă un trench, ca să poată ajunge măcar până în stația de tramvai, aflată la vreo sută cincizeci de metri. Dar când să coborâm treptele liceului, vedem, dinspre stație, cum se îndreaptă spre noi un om scund cu o umbrelă neagră și mare – enormă mi s-a părut mie atunci. Era Bacovia. Purta un costum gri, prea larg pentru dânsul. Sau poate impresia venea numai de la umerii lăsați și de la pantaloni de tot deformați, ca niște burlane. Avea un obraz de ascet, bine bărbierit, de culoare măslinie. Părul potolit, în trecere de la negru la sur,

abia ieșea de sub borurile potrivite ca mărime, ale unei borsaline ce părea din alt veac.

Intrăm toți trei cum putem sub umbrela enormă a poetului și pornim spre stație, adăpostindu-ne sub platanul cu frunziș generos. Doamna Agatha mă prezintă abia acum, ca pe eroul zilei. Bacovia mă privește binevoitor, cu ochii buni și inexpressivi ai unui dascăl de țară. Apoi când mă așteptam mai puțin să vorbească, deschide gura și-mi zice pe un ton fără culoare: „L-am cunoscut pe Rebreanu”. Doamna Agatha aprobă cu o ușoară înclinare a capului. Bacovia, înțelegând că a primit aprobarea, continuă mai însuflețit: „Era un om de mare omenie. Un generos. Când a fost numit director undeva – niciodată n-am știut bine unde și cu ce treburi se ocupa – m-a chemat și pe mine la el ca slujbaş. M-am dus pentru puțin timp. Nu prea eram sănătos și n-am rezistat. Mi-a părut rău când am plecat. Pentru Rebreanu.” Îl privesc cu duioșie. Când povestește, Bacovia are ceva de om singur, nedepins cu taclalele. La fel cum îmi vorbește mie acum despre Rebreanu, așa trebuie că vorbește despre orice, cu oricine. Cu același ton, plat, fără vulgaritate, cu același vocabular de rutină, în același ritm cu lentori provinciale în el. „Admirabil om, Rebreanu” se trezește din nou vorbind poetul, dar acum căile spre monologul rostit mai mult pentru sine decât pentru noi, îi erau iremediabil închise. Doamna Agatha intervenise în discuție povestind cum a primit-o odată Rebreanu, când s-a dus la el cu o cerere și cât s-a zbatut să-i obțină rezolvarea. Și cum ploaia nu mai contenea, iar pe linie nu se arăta nici un tramvai, Doamna Agatha a trecut, cu gestul cel mai firesc, de la Rebreanu la tramvai și la ploaie. Doamna Agatha vorbea despre ploaie. Bacovia tăcea. Adică exact invers de cum ar fi trebuit să se petreacă lucrurile.

Bacovia tăcea o tăcere smerită, care nu aducea deloc a dialog poetic cu lumea. Tăcerea lui mă făcea să mă gândesc la obloanele de tablă pe care negustorii din târgurile moldovenești le trag în fiecare seară, peste ușile și geamurile prăvăliilor, ca să despartă, pentru câteva ceasuri, mărfurile, avutul lor, de privirile trecătorilor. Tăcerea lui Bacovia avea ceva de oblon. Ce se întâmpla dincolo, în prăvălia lui interioară, nu puteam nici măcar bănuî. Obrazul lui nu transmitea nici o reacție. Semăna, în încremenire, mai de grabă cu un mulaj.

Ploua cu nădejde o ploaie grasă și caldă de vară, care n-avea nimic bacovian într-însa. Cum Doamna Agatha își încheiase excursul despre ploaie și tramvai, tema fu reluată, parțial numai, de Bacovia. „Îți place ploaia?”. Întrebarea m-a descumpănit. Aș fi vrut să-și continue monologul

despre Rebreanu. Să vorbim despre poezia lui. Aș fi vrut să-i spun că *Plumb* a fost prima mea carte lirică de căpătâi, prima lecție modernă de simplitate. Când colo, Bacovia mă întreabă dacă-mi place ploaia, „îmi place dar așa cum le place țăranilor mei, îi răspund, gospodărește. Mult mai mult îmi place vântul”. „Interesant” a mormăit ca pentru sine. Ce-o fi fost atât de interesant nu înțelegeam, pentru că nu se rostiseră decât niște fraze de conversație banală. Bacovia îmi explică peste câteva clipe: „Să știi că nu semeni deloc a țăran. Poate pe dinăuntru. Acolo unde nu se vede”.

Va să zică asta era! Incepeam să mă dumiresc. Bacovia mă cerceta, mă studia. Gândea deci. Era viu. Exista și în afara poeziei sale. Exista, cu alte cuvinte, un individ concret, care purta numele lui Bacovia.

De undeva dinspre Piața Rosetti, se auzea cu uruit metalic, sosind tramvaiul. Când a oprit în stație, a urcat mai întâi Doamna Agatha. Apoi umbrela neagră și enormă s-a închis și Bacovia a pus și el un picior pe scara vagonului, rămânând câteva secunde cu privirile întoarse spre mine, ca pentru un tăcut rămas bun. Într-adevăr, prima și ultima mea întâlnire cu el se consumase.

Imaginea lui Bacovia era aceea pe care mi-o făcusem încă de la primele lecturi. Poetul nu avea biografie. În sensul filozofic al cuvântului. Nu putusem atunci să-l desprind pe om din operă. Acum că-l văzusem, constatam că nici omul nu-mi sugerează opera. Că nu seamănă deloc cu poezia lui.

Lui Bacovia îi era frică de lume, de lumea concretă, socială, cu relațiile ei complicate. Reacțiile lui păreau pornite dintr-un instinct de apărare. Ghiceam,, exasperantă, în întreaga lui ființă, dominarea femeii.

Întâlnirea cu el, sub umbrela enormă și neagră, în acea zi de septembrie, cu ploaia dezlănțuită atât de nebacovian, dacă nu mi-a adus un spor în înțelegerea poeziei sale, mi-a relevat m schimb, din ce alcătuiri umane e scris, uneori, să se nască marea poezie a lumii!...

Lucrare apărută cu sprijinul
CONSILIULUI JUDEȚEAN BISTRIȚA-NĂSĂUD
(Președinte: EMIL RADU MOLDOVAN)
prin Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VALEA, LUCIAN

Opere / Lucian Valea ; îngrijire ed.: Mircea Măluț. –
Ed. rev. - Florești : Limes, 2012
6 vol.

ISBN 978-973-726-724-5

Vol. 3 : Coșbuc în căutarea universului liric. - ISBN
978-973-726-727-6

I. Măluț, Marcel (ed.)

821.135.1.09

©Editura Limes pentru prezenta ediție
407280 Florești – Cluj
Str. Castanilor, 3
Tel/Fax : 0264-544 109 ; 0723 194022
e-mail: edituralimes2008@yahoo.com
www.edituralimes.ro

LUCIAN VALEA

OPERE

Vol. 3

COȘBUC ÎN CĂUTAREA UNIVERSULUI LIRIC

Ediție îngrijită și revizuită de

MIRCEA MĂLUȚ

LIMES

realiza Coșbuc, cu instrumentele sale poetice, e *suflul epopeic*, grandoarea narațiunii.

Un sentiment ciudat îl urmărește pe cititorul avizat, parcurgând opera coșbuciană: acela că poetul nu s-a luat în serios, refuzând să coboare în marile adâncuri umane, în zonele existențiale ale ființei. O anume teamă de aceste adâncuri l-a împins spre suprafețele poemului, unde rostirea, când nu e grațioasă și lucrată savant, apare în toată nuditatea ei.

Semn neîndoios al lirismului coșbucian e și marea lui pasiune pentru poezia destinată copiilor. Pedagogul declarat, e în realitate, un duios ascuns.

Pentru că e profund liric, Coșbuc e cel mai puțin *eminescian* dintre poeții timpului. Opoziția față de eminescianism, nu e o chestiune programată și nu ține nici de antinomia liric-epic, așa cum s-a spus de atâtea ori. Ca și eminescianismul, coșbucianismul e un fenomen liric, de structură. Diferențele specifice, de alcătuire și de substanță, numesc originalitatea fiecăruia și explică, până la un punct și dimensiunile celor două moduri poetice.

Eseul nostru și-a propus să invite pe cititori, la o nouă lectură a poeziei coșbuciene. Mai ales pe cititorii tineri.

Ceea ce se vede, într-o operă, depinde, în mare măsură de *locul* (estetic) din care aceasta este privită. Altceva vede în natura coșbuciană cel care urmărește identificarea peisajului născădean în *Idile* și cu totul altceva cel care se lasă copleșit de voluptatea sonoră a acestora.

De asemenea ceea ce se aude într-o operă depinde de sistemul de valori din lăuntru al căruia este judecată. Astfel nu e lipsit de importanță dacă *ascultăm* baladele cu urechea noastră interioară, înainte de Bacovia sau după lectura lui.

Dacă sugestiile din prezentul eseu vor incita la o redescoperire a poeziei coșbuciene, ținta noastră va fi fost atinsă. Căci, orice am zice, lectura e o chestiune de gust. Iar gustul, vai, e tiranul nostru cel mai subiectiv.

LUCIAN VALEA

martie 1977 – mai 1979

CUPRINS

De ce Coșbuc?	5
I	9
II	37
III	92
IV	140
V	161
Par lui même	167
Audiatur et altera pars.....	177
Creion	183

De ce Coșbuc?

Întrebarea nu e un simplu gest retoric: într-adevăr, ce se mai poate spune nou despre *vechiul* clasic, memorizat, cu îndărătnicie, de elevi; citat, cu elocvență, de orice ins, care a mirosit măcar un dram de învățătură; repudiat de avangardă; privit, cu superioară indulgență, de intelectualul rafinat; blamat de moderni; supralicitat de neosemănătorisme, mai vechi și mai noi, cu agresivitate; stors, până la istovire, într-o paralelă devenită deliciul dascălilor de literatură – *Eminescu și Coșbuc* – ; tiranizând gustul și gândirea critică, prin formula lansată de Gherea – poetul țărănimii; devenit materie (poetică) primă, la toate serbările ateneelor populare; ignorat perioade îndelungi, dar scos repede de la naftalina uitării, imediat ce epoca cerea individului retorica gesturilor mari; acuzat de plagiat, într-o manieră nu numai nedreaptă, ci și de confuzie și de ignorare a dialecticii motivului literar și realizării sale artistice; bagatelizat, uneori transformat în textier de romane care au făcut deliciul sindrofiilor autohtone; interpretat și îngrămădit, cu de-a sila, în teorii mediocre de manuale școlare etc.

Coșbuc, odată ajuns „proprietate” a învățământului de toate gradele, a criticii oficiale, e transformat, încă din timpul vieții, în instituție, devenind la un moment dat, unul dintre tabu-urile literaturii române. Nimeni nu mai avea dreptul să conteste nimic, să reevalueze nimic, să pună sub semnul întrebării nimic. Sancțiunea pornea cu fulgere și mai întotdeauna, din afara esteticului, denunțându-l pe ireverențiosul făptaș, drept cosmopolit, înstrăinat de sufletul poporului.

În această atmosferă, voci autorizate și de bun simț critic se rostesc asupra destinului operei coșbuciene, propunând un alt mod de-a o privi și reconsidera. În 1937 (vezi *Ulysse*, E.P.L., București, 1967, p. 80) G. Călinescu cerea o schimbare de optică, scriind:

„Azi, *pare-se*, Coșbuc nu se mai citește. Fără îndoiala că lucrurile trebuie să se îndrepte, că o critică, de loc retrogradă, trebuie să lege generațiile între ele și să indice punctele trainice. Dacă printre poeții mai vechi unul este nedreptățit, acela este Coșbuc. Dar să se

înțeleagă totuși că există o scadență a gloriilor de o epocă și că disprețuirile sunt crizele prin care trec scriitorii spre a se verifica vitalitatea lor.”

Câțiva ani mai târziu, în 1940, Pompiliu Constantinescu spunea și mai drastic, lucrurilor pe nume (vezi *Scrieri*, 3, E.P.L., București, 1971, p. 268): „Situafia lui de clasic nu ne mai poate ține în superstiția unei valori pe care nu o are; trei sferturi din opera lui de versificator ingenios e astăzi moartă, iar el rămâne un remarcabil poet de antologie”.

Asemenea opinii au contribuit, desigur, într-o mare măsură, la apariția acestui eseu. Autorul însă s-a hotărât la scrierea lui mai ales din motive intime: născăudean și el, născut și crescut în aceleași ținuturi de la poalele Munților Rodnei, și-a făcut, în copilărie și adolescență, ucenicia literară și educația estetică, pe poeziile lui Coșbuc.

Critica literară, la apariția primelor sale cărți, l-a declarat un emul al *beoțianului*. Lucrurile se petreceau în cel de-al patrulea deceniu al veacului și, cu osebire, după sfârșirea Transilvaniei, când Coșbuc revenea într-o dramatică actualitate.

A urmat apoi *despărțirea de Coșbuc*. În plin *modernism*, autorul acestui eseu i-a întors spatele, disprețuitor, ca să-l redescopere, după aventuri îndelungi și generoase, prin continentele lirismului european, ca pe o permanentă a spiritului său, însetat de echilibru și claritate. Așa a început *noua lectură a „baladelor” și „idilelor”*!

S-ar putea ca atât judecățile critice formulate de noi cât și punctele de vedere estetice, angajate în alcătuirea antologiei, să producă reacții printre vechii coșbucieni. Mai ales acasă, în patria poetului, la Năsăud. Mărturisim însă că n-am scris un singur rând, seduși de goana după senzaționalul critic și că n-am urmărit nimic altceva decât *creionarea unui profil modern al poeziei coșbuciene*, așa cum ea însăși ni l-a sugerat, după repetate lecturi. Profil care să permită cititorului, modern și el, să-și depășească apatia și prejudecățile, dacă ele există.

S-ar putea iarăși ca voci, reprezentând ultimele puncte de vedere ale structuralismelor contemporane, să ne impute faptul că ne susținem opiniile, cu instrumentele vetuste ale unei critici depășite – deși, la o lectură avizată, se va putea observa măsura în care autorul a beneficiat de contactele cu noua critică. Acestora le spunem că n-am urmărit să scriem o carte care să epateze prin doctismul ei, riscând să devie ea însăși obiect de descifrat, ci o carte care să faciliteze, prin

scriitura ei, descifrarea operei coșbuciene. Un eseu pornit dintr-o cinstită și riguroasă supunere la obiect.

Poezia lui Coșbuc stă la îndemâna cititorilor și a criticii literare, de mai bine de trei sferturi de veac. Contactul cu ea a produs, de multe ori, impresii noi și a determinat descoperiri de frumuseți noi. Se găsesc, în paginile scrise de comentatori inteligenți, intuiții remarcabile, rod al unor lecturi neșablonare, deschise, percutante.

De contactul cu asemenea *intuiții* a profitat, de-a lungul anilor, și autorul eseului de față. Sub presiunea lor modelatoare, s-au ivit, nu odată, propriile lui „descoperiri”. De câte ori a simțit, în opiniile sale, pulsând stimulentele lor binefăcătoare, și-a făcut o datorie de onoare, de-a menționa, la locul potrivit, evenimentul.

Antologia care acompaniază textul critic, ar fi trebuit, în intențiile autorului, să respecte niște, și mai drastice, rigori de selecție.

Lucrul ar fi fost posibil în structura unui studiu amplu, care și-ar fi propus să nu scape nici un vers coșbucian cu adevărat mare, integrându-le, pe toate, sub forma *citadelor exemplare*. Ideea de antologie însă obligă la respect față de autonomia poemului, față de unicitatea indestructibilă a textului. Sub semnul acestei rigori, stau alături, cu drepturi egale, și diamantul și piatra de rând. Căci antologia este selecție de poeme reprezentative și nu florilegiu de citate.

Desigur respectarea acestui criteriu n-a mai fost posibilă în cazul marilor traduceri, unde dimensiunile eseului n-au îngăduit reproducerea de pasaje unitare sau de cânturi întregi. În această situație, am optat pentru fragmente, mici strofe, terțene și chiar versuri singulare – în stare a demonstra modernitatea limbajului traducerii și vocația pentru lirismul major, a traducătorului.

Ideea fundamentală, căreia i s-a dedicat râvna noastră, tocmai aceasta este: *punerea în lumină a naturii lirismului coșbucian și a modernității poeziei sale*.

Încheind, îl avertizăm pe cititor că am evitat, cu premeditare, analiza *științifică* a poeziilor, în ciuda freneziei cu care este ea cultivată de tot mai numeroșii adepți ai noii critici. Din acest punct de vedere, suntem gata să ne mărturisim și noi crezul împreună cu Dámaso Alonso: „*Chiar dacă vom studia științific tot ceea ce, într-un anumit poem, e coincident sau similar cu o întreagă serie de poeme, tot nu vom fi ajuns la cunoașterea științifică a ceea ce ar fi fost cu adevărat important, și anume explicația faptului că poemul respectiv e o ființă individuală,*

unică. (...) Și niciodată cu ajutorul analizei nu vom reconstitui intuiția totalizatoare pe care o poate obține un băiat oarecare, într-o clipă, cu o carte în mână, într-o dimineață de primăvară, pe o alee din parc. (...) Numai intuiția va putea face saltul ultim: doar ea va înfige steagul în stânca din vârf (...) Trebuie să recunoaștem însă: cotele atinse de investigația metodică sunt de fiecare dată mai înalte. (...) Pornim, așadar, către cunoașterea științifică a faptului poetic, ca niște Don Quijoți dinaintea conștienței de înfrângere” – Poezie spaniolă, Ed. Univers, București, 1977, p. 328).

În ciuda caracterului de document estetic, pe care-l are eseuul nostru, am adăugat la sfârșit și câteva mărturii din afara poeziei coșbuciene: scrisori personale, scrisori de familie, amintiri, provenind de la intimii care l-au cunoscut bine. Am făcut-o din dorința de-a nu ignora nici un element care și-ar putea aduce contribuția la întărirea profilului prin care Coșbuc, vechiul, devine „contemporanul nostru”!

I

ORIZONT. În ciuda unor contribuții remarcabile, nici unul dintre marii critici dintre cele două războaie n-a dedicat poeziei coșbuciene lucrări monografice. Călinescu arătase care e drumul: „*Criticul trebuie să pornească de la compunerile cele mai evidente ocazionale și prin eliminare să ajungă la grupul de poezii pure. Consimțirea de-altfel în privința acestei părți este de mult înfăptuită, lipsește doar o formulare nouă, înnobilitoare, care să renunțe la truismele criticii vechi*” (*Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 518). Așa se face că și astăzi, Coșbuc e unul dintre clasicii noștri, nedescoperiți. Cauzele acestei situații trebuie căutate, pe deoparte, în lipsa de aderare a modernilor la opera lui, pe de altă parte, în prestigiul cu care s-au impus, în conștiința opiniei publice, judecățile gheriste și derivatele lor.

Gherea lansează cel dintâi, ideea *lirismului obiectiv* la Coșbuc, formulă care se bucură de un succes enorm și face o răsunătoare carieră în critica românească. Folosind sugestiile sociologiei și ale psihologiei, Gherea arată că civilizația capitalistă determină, la artist, „*tendința de a se depărta de oameni, de a trăi numai în societatea propriului său eu, și tendința de aprofundare și analiză sufletească a acestui eu*” (*Studii critice*, E.P.L., 1967, p. 696). În schimb, „*mediul țărănesc (...) prin caracterele sufletești pe cari le provoacă, produce (...) efecte contrarii și în loc de a provoca subiectivizare psihică, produce o obiectivizare psihică. Țărănimea n-are vreme, nici puțină de introspecție (...) întreaga viață țărănească se obiectivizează*” (op. cit, p. 697).

Octavian Goga, în discursul său de recepție la Academie, rostit la 30 mai 1920, în care nu se distanțează de viziunea gheristă a poeziei coșbuciene, intuiește totuși existența unui fior liric, observând că din versurile poetului „*s-ar putea reconstrui psihologia unui sat în toate ipostazele ei*”, ea fiind o veritabilă „*oglinză a sufletului de la țară*” (*Mustul care fierbe*, f. d. pp. 257 și 259). Lirismul coșbucian, pentru

Goga, e o stare difuză, implicat în psihologia lumii și nu constituit, ca mod poetic distinct.

G. Ibrăileanu sesizează și el existența lirismului la Coșbuc, dând însă termenului o accepțiune prea didacticistă: „*Vara e poezia cea mai lirică din toată opera lui Coșbuc. (...) Din cele trei strofe ale poeziei, două conțin elemente descriptive, având fiecare o altă «temă», iar a treia este pur lirică*” (*Scriitori români și străini*, I, Biblioteca pentru toți, Ed. Minerva, București, 1969, p. 348). „Analiza” poemului nu e capabilă să pună în lumină nimic din natura acestui lirism.

Mult mai subtile ne apar astăzi observațiile lui N. Iorga, atunci când, recunoscându-i lui Coșbuc „o bună școlire de clasicism și de lirism goetheean”, ține să precizeze că „un singur lucru-l interesa pe acest scobitor de grai: forma” (*Istoria literaturii românești contemporane*, I, *Crearea formei*, Ed. Adevărul, București, 1934, pp. 366-367). Observația trimite la ideea lirismului specific straturilor sonore, în structura poemului, idee modernă și tocmai de aceea neverosimilă într-un text de Nicolae Iorga.

De altfel marele istoric amendează aici afirmații mai vechi, datând din 1929 – *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică* (vezi ediția Minerva, București, 1977) – unde Coșbuc era etichetat: „*spirit grăniceresc, luptător, provocant, sfidător, un spirit brusc și bătaios*”, acuzat că scrie „o poezie de atelier, muncită și dureroasă” (p. 269), în care exprimă „*atitudinea obiectivă (...) cu înlăturarea oricărui element personal. A reconstrui viața sentimentală a lui Coșbuc după operele lui este cu desăvârșire imposibil, pe când fiecare fază din viața sentimentală a lui Eminescu se întrevade în opera lui*” (p. 270). Deși comentează malițios pe Gherea (pp. 268-269), Iorga preia tezele acestuia cu privire la lirismul obiectiv și la biografismul operei. El dovedește lipsă de înțelegere și în cazul traducerilor, atunci când le impută vini care constituie, de fapt, remarcabile izbânzi lirice coșbuciene, cum vom arăta la timpul său: „*Când a tradus pe Dante și când a tradus pe Virgiliu, a introdus aceeași notă, care, în ce privește pe Virgiliu, este greșit, căci el e înainte de toate poetul armoniilor supreme, iar în ce privește pe Dante, nu poate da acel cor medieval într-o biserică gotică*” (p. 269).

Cu ecouri gheriste, se prezintă și anemicul text din *Istoria literaturii române contemporane*, VI, de E. Lovinescu: „*Fondul lui sufletește pornește din lirica evolutivă a lui Alecsandri, adică senin și*

idilic, pentru a nu spune sărac, cu o mare obiectivitate, dar și cu o lipsă aproape totală de lirism” (p. 219).

Pompiliu Constantinescu se situează, de asemenea, în descendența gheristă, când îl consideră pe Coșbuc „un poet «obiectiv», alcătuitor de balade, idile și pasteluri, exclusiv vizual și auditiv, fără un mesaj înalt, subiectiv; metrica lui savantă și mișcarea ce decurge din ea îi dau alte titluri decât acela de emul al lui Eminescu” (*Scrieri*, 3, E.P.L., 1969, p. 469).

Surprinzătoare e însă ideea ce-o lansează Călinescu, cel care ceruse să se renunțe la truismele criticii vechi, atunci când afirmă că lui Coșbuc „*nu i s-ar putea tăgădui lirismul de vreme ce nici coloarea, nici mișcarea narativă nu predomină, dar avem de-a face cu un lirism obiectiv dacă se poate spune astfel, constând în solemnitatea de repetiție a fenomenului*” (op. cit., p. 520).

Urmărind să pună în lumină „*mesajul său tehnic*” (p. 263), ca și „*natura lui de geniu horafian al versificației*” (p. 266), Vladimir Streinu acreditează, și el, în absența oricăror neliniști critice, aceeași idee a lui Gherea, când scrie: „*Coșbuc nu e poet liric (...); abia dacă îi putem schița atitudinea sufletească din lirismul obiectiv al câtorva bucăți, pe care ar trebui să le privim în afară de ansamblul care le cuprinde*” (*Clasicii noștri*, Casa școalelor, 1943, p. 258).

Cea dintâi voce de prestigiu, care se distanțează de Gherea, este cea a lui Ion Pillat: „*Fără a contesta cătuși de puțin geniul epic al poetului, ne permitem să credem că cele mai personale și mai pure versuri ale lui sunt cele lirice (...) în pastelul liric, în confruntarea poetului cu natura zărim (...) întruchiparea cea mai personală și cea mai adâncă a artei lui Coșbuc*” (*Tradiție și literatură*, Casa școalelor, 1943 p. 208).

Lui Pillat îi urmează Octav Șuluțiu, care arată că „*poezia lui Coșbuc se înfățișează ca expresia profund adecvată a unei puternice personalități subiective*”, fără a fi însă „*una a esențelor și a inefabilului*” (*Introducere în poezia lui G. Coșbuc*, Ed. Minerva, București, 1970, p. 16).

Critica mai nouă se reîntoarce, și mai hotărâtă, la formula lui Gherea. D. Micu scrie că „*lirismul său e unul obiectiv, transferat asupra obiectului zugrăvit*” (*George Coșbuc*, Ed. Tineretului, 1966, p. 18), atenuând apoi afirmația: „*ca orice lirism și cel coșbucian ține de domeniul inefabilului*” (p. 99). Ca și D. Micu și Al. Piru vorbește de un

Lucrare apărută cu sprijinul
CONSILIULUI JUDEȚEAN BISTRIȚA-NĂSĂUD
(Președinte: EMIL RADU MOLDOVAN)
prin Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VALEA, LUCIAN

Opere / Lucian Valea ; îngrijire ed.: Mircea Măluț. –
Ed. rev. - Florești : Limes, 2012
6 vol.

ISBN 978-973-726-724-5

Vol. 4 : Pe urmele lui George Coșbuc. - ISBN
978-973-726-728-3
I. Măluț, Marcel (ed.)
821.135.1.09

©Editura Limes pentru prezenta ediție
407280 Florești – Cluj
Str. Castanilor, 3
Tel/Fax : 0264-544 109 ; 0723 194022
e-mail: edituralimes2008@yahoo.com
www.edituralimes.ro

LUCIAN VALEA

OPERE

Vol. 4

PE URMELE LUI GEORGE COȘBUC

Ediție îngrijită și revizuită de

MIRCEA MĂLUȚ

LIMES

- 316 Vatamaniuc, D., *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, Ed. Academiei, București, 1968.
- 317 Vatamaniuc, D., *M. Eminescu și psihologia popoarelor*, Manuscriptum, XV, nr. 3 (56), 1984, p. 9; *Despre psihologia popoarelor*, II, idem, nr. 4 (57), 1984, p. 33.
- 317 bis Vianu, Tudor, *Coșbuc, traducător al lui Dante*, în *Coșbuc văzut de...*, E.P.L., București, 1966, p. 227-229.
- 318 Vianu, Tudor, *Întâlnire cu Coșbuc, Zepelinul*, în *Opere*, L, Ed. Minerva, București, 1971.
- 318 bis Vlahuță, A., *Procesul Lazu-Coșbuc*, p. 78-80: „Noi vrem pământ!”, p. 81-82, în *Coșbuc văzut de...*, E.P.L., București, 1966.
- 319 Voia, Vasile, *George Coșbuc și poezii germani din secolul al XIX-lea*, în *Studii despre Coșbuc*, Cluj, 1966, p. 140-163.
- 320 Volumul omagial. *Simion C. Mândrescu în serviciul unității noastre naționale*, București, 1929, p. 107.
- 321 Vrabie, Gheorghe, *Folcloristica română*, E.P.L., București, 1968.
- 322 Vulcan, Iosif, *Premierea lui Coșbuc*, în *Coșbuc văzut de...*, E.P.L., București, 1966, p. 97-100.
- 323 Vulcan, Iosif, *Publicistica*, Ed. Facla, Timișoara 1983, p. 278.
- 324 Zamfirescu, Duiliu, *Opere, VII, (...), Corespondență A-M.*, Ed. Minerva, București, 1985.
- 325 Zamfirescu, Duiliu, *Opere, VIII (...), Corespondență M-Z*, Ed. Minerva, București, 1985.

CUPRINS

ARGUMENT	5
ORIZONT	7
ÎN CĂUTAREA OBÂRȘILOR	10
La Hordou pe Valea Sălăuții	10
Iobagii din Ilișua	11
Metamorfozele numelui	12
Un proces celebru	15
După proces	17
Tatăl și mama poetului	19
Părinții, frații, surorile	20
Nașterea poetului. Copilăria. Prima învățătură	22
Prima lecție de germană	24
La „triviale” din Telciu	25
La școala normală	26
LA GIMNAZIUL FUNDAȚIONAL DIN NĂSĂUD	28
Viața cea de toate zilele	28
Prima școală de poezie	32
Utile dulci	36
La Bistrița pe urmele străbunilor iobagi	38
Sub semnul clasicismului	40
Primele slove tipărite	42
Gaudeamus igitur	43
Un bacalaureat de pe vremuri	46
Năsăudul rămâne în urmă	49
LA FACULTATEA FILOZOFICĂ DIN CLUJ	52
Străin în lume străină	52
Profesorul Silași	54
Tribuna – început de destin	55
Student și poet	57
Încep necazurile	60
Mâna salvatoare a domnului Slavici	65
GAZETAR LA SIBIU	68
Începutul	68
Ucenicul și maestrul	70
Viață de redactor	73
Chefuri cu idei	77

Misiuni „misterioase” prin Transilvania.....	79
Fața nevăzută a Sibiului.....	81
După înmormântarea lui Slavici.....	82
Ritualuri la Gura Râului.....	85
Prietenul Duică.....	87
Răsărit și amurg.....	89
Bilet pentru Năsăud.....	90
Trist final sibian.....	92
...SOARELE LA BUCUREȘTI RĂSARE.....	96
În salonul domnului Maiorescu.....	96
Funcționar, autor de manuale și profesor.....	98
Prima călătorie în Moldova.....	102
Dimineața unui redactor.....	104
Supărarea domnului Maiorescu.....	105
Prima călătorie peste hotare.....	107
Baladele și idilele în furtună.....	108
Revista Vatra – literatură și biografie.....	114
De cealaltă parte a baricadei.....	119
Cum începe o căsnicie.....	121
Năravuri literare.....	126
Fire de tort.....	127
Epilog la scandalul plagiatului.....	131
Premiul cel mare al Academiei.....	134
De la „Foaie interesantă” la „Albina”.....	138
Vocile criticii – D. Gherea și Maiorescu.....	140
Fișe de portret.....	142
Din munții Moraviei la München și la Viena.....	143
Cărți dedicate independenței.....	145
Preludii la Dante.....	148
Sfârșit de secol.....	149
Deceniul de aur.....	150
SLUJITOR AL CULTURII.....	153
Cum începe secolul cel nou.....	153
După moartea tatălui.....	156
Idealuri vechi în haine noi.....	159
1902 – primul an Dante.....	162
În Italia.....	163
Drumeții culturale prin județele țării.....	166
Referendarul de la Casa Școalelor.....	170
Atacuri macedonskiene.....	173
Moartea mamei.....	176
În București, fără Caragiale.....	176
Ultima revistă condusă de Coșbuc.....	178
Ardelenii la jubileu.....	179
Risipitorul.....	184
Sub semnul lui 1907.....	185

PEREGRINUL TRANSILVAN.....	188
Acasă după 20 de ani.....	188
Întâlniri în Țara Năsăudului.....	190
Cărți pentru luminarea poporului.....	193
Intermezzo academic.....	194
Gimnaziștii de altă dată.....	195
Evenimente bucureștene.....	197
Din Karlsbad și Viena pe Valea Someșului.....	199
Prin Moldova și Ardeal.....	200
Inițiativa lui Caragiale.....	203
Din nou prin Europa.....	205
Semicentenarul de la Blaj.....	207
Fugit ireparabile tempus.....	208
Prietenii de Ia Arad.....	209
„Acasă” la Dante.....	210
De la marea tyrenică în biblioteca marciană la Veneția.....	212
Popasuri brașovene.....	213
Un ochi râde, altul plânge.....	215
Cea din urmă vară la Karlsbad.....	216
Tavola tonda.....	217
Ajun de război.....	220
Ultimul drum acasă.....	221
Tragica vară de Ia Tismana.....	223
După moartea lui Alexandru.....	226
CEI DIN URMĂ ANI. MOARTEA.....	230
La Academie printre nemuritori.....	230
În vremuri de restriște.....	233
Sfârșitul.....	238
ÎN AETERNUM.....	241
BIBLIOGRAFIE.....	244

LA HORDOU PE VALEA SĂLĂUȚII

Satul Hordou (104) e așezat pe Valea Sălăuții la aproximativ 5-6 kilometri de vărsarea acesteia în Someșul Mare, la Salva. Numele lui – spun filologii – vine de la cuvântul *ardău*, *ardăii* fiind paznici de pădure – *custos silvarum* – slujitori încadrați în sistemul de întărituri numite *prisăci* – în latinește *indagines*, în ungurește *gyepii* – înființat de regii arpadieni pentru apărarea hotarelor. Mai târziu administrația maghiară „l-a confundat cu *hordó* = *bute*”. Aceasta însă a dat în regiunea Năsăudului *hărdău*, *hordău*. Ori numele satului „niciodată n-a fost rostit de localnici astfel” (104, p. 362-366). Comparația satului cu un hărdău a fost stimulată și de forma lui alungită – subțiată la cele două capete și lățită la mijloc dar și de dealurile care, deși nu depășesc câteva sute de metri înălțime, dau iluzia că depresiunea pe care-o formează e foarte adâncă. (Mai puțin convingătoare sunt explicațiile după care *hordo* s-ar trage dintr-un nume de persoană, *Hord-Gord* + sufixul *ov.*) (38, p. 130).

Faptul că din multele așezări românești ce existau pe Valea Sălăuții sub formă de pâlcuri și cătune numai una își ia numele de la profesia hardăilor demonstrează că aici va fi fost un puternic centru de *custos silvarum*, prefigurând, cu câteva secole mai de vreme, forma evoluată de pază militară a regimentului românesc de grăniceri de la Năsăud. Cuvântul *ordou* evocă, așadar, „una dintre cele mai prețioase rămășițe topice ale organizației militare (...) menite, să apere hotarele fostei Ungarii (104, p. 362).¹

Evoluția satului va fi lipsită de evenimente spectaculoase, dovadă atestarea lui documentară atât de târzie, abia pe la 1523.

În acești ani, la Hordou se încheagă o familie preotească purtând numele de Casian, a cărei primă istorie, pe scurt, o „povestește” Leon din Leșu, unul din descendenții de peste secole (156, p. 362; vezi și 281).

¹ Nicolae Drăganu subliniază, fără echivoc, că *ordourile* „nu sunt ungurești (...) ci slave (...) și românești”, precizând că „în limba secuilor, care erau tot un fel de grăniceri, forma toponimică *Ordou*, Ardo nu există” (104, p. 364).

Manuscrisul lui Leon a stat la baza unei *Schițe biografice*, publicată de Oct. C. Tăslăuanu în 1905, în care autorul stabilește 12 generații de coșbucieni – Atanasie, Ciril, Ioan, Eremie, Cifor, Nelevaica, Casian, Larion, Anton, Sebastian, tatăl poetului, Leon, fratele poetului și Vasile, fiul lui Leon (297)². Cercetările ulterioare au pus la îndoială veridicitatea datelor, acceptându-le numai în măsura în care erau confirmate documentar. Ori, în 1928-1930, cel mai îndepărtat strămoș atestat al poetului era Nelevaica, născut în jurul anilor 1670. Deși semnalat în două rânduri, la 1900 (141) și 1936 (90), cercetătorii de până acum n-au văzut în persoana lui *Kifor* din Mititei pe reprezentantul celei de a cincea generații a Casienilor, atestat la 1689, născut, deci pe la 1650.

Se desprinde de aici o concluzie de bun simț: dacă genealogia stabilită de tradiție a fost confirmată documentar în cazul a șase generații, nu avem nici un motiv să ne îndoim de existența primelor patru.

În vremea lui Nelevaica, ne spune o legendă, în Hordou s-ar fi așezat un străin, venit din părțile răsăritene, om cu carte și bogat, care, neavând moștenitori, i-a dăruit întreaga avere, iar acesta, o dată cu averea, a luat și conumele testatorului, cel de Coșbuc” (297). În realitate, un astfel de personaj n-a existat niciodată în Hordou și toate încercările de a-l descoperi în actele vremii s-au dovedit zadarnice³. În schimb, s-a perpetuat din gură în gură printre oameni o poveste mai veche în care doi băiețandri, frați gemeni, Alexa și Oprea, luându-și lumea în cap, fug de pe moșia pe care erau iobagi dintr-un sat de lângă Uriu, Ilișua, și se aciuiază la Hordou.

IOBAGII DIN ILIȘUA

Ilișua – *Ielocha* + sufixul toponimic *ova* – menționată pentru întâia oară în documente la 1405 (145, p. 116) – înseamnă în ungurește arin. Numai că aici n-au existat niciodată arinișuri întinse, singurele care ar putea explica adoptarea unui asemenea nume. Locurile sunt prielnice în schimb gorunetului, în amestec cu făgeturile și cărpinișurile, dovadă toponimia exclusiv românească. De pildă: Cărpinișul Mare, Cărpinișul

² Leon și Vasile nu fac parte din ascendenții poetului.

³ Se știe că marilor creatori li s-au inventat origini legendare. Șapte cetăți și l-au disputat pe Homer care se pare că s-a născut la Chios și a trăit la Smirna „sau invers”, cum precizează dicționarele (113, p. 278). Originea etnică a lui Eminescu a fost revendicată de „zece nații deodată spre a fi pe rând turc, albanez, persan, suedez, rus, bulgar, sârb, rutean, polon, armean” (62, p. 9).

Mic, Podul Cărpinișului, Merișoara, Zăvoiul lui Toderaș. La via cea pustie (35 bis).

Până la fuga celor doi frați, Ilișua (145) trecuse printr-o istorie de un mileniu și jumătate. Pe platoul Cetate sau Măgura, împăratul Traian construisese un castru de pământ, transformat ulterior într-unul de piatră, făcând parte din sistemul de apărare al provinciei Dacia. (308)

După marea invazie tătar-mongolă de la 1241-1242, pentru a înlătura urmele dezastrului, între care groaznică va fi fost pustiirea țării, regele Bela al IV-lea și urmașii săi hotărâsc, printre alte măsuri, să populeze regiunile mai grav devastate cu coloniști – *hospitas* – franci, boemi, ruteni și mai ales germani (200, p. 319).

„Rutenii”, așezați în Ilișua și intrați în relații matrimoniale cu localnici, români, vor fi, în decursul a două-trei generații asimilați⁴, dovadă că localitatea n-a devenit niciodată, în nici un document, *Villa Ruthenorum*. Într-un act de la 24 decembrie 1553, privitor la sărmanii „coloni din pertinențele Ciceului”, în care satele ungurești apar înscrise după formula *Inquisitio possessionum Hungaricalium* (Cercetarea satelor ungurești), iar satele românești după formula *Inquisitio possessionum Walachalium* (Cercetarea satelor românești) sau *Item possessiones Walachales* (de asemenea satele românești), Ilișua e trecută între satele românești conduse de cneji – cele ungurești erau conduse de juzi (*judices*) – avându-l în frunte pe cneazul Makzym (Maxim) – *Kenesius Juratus* – și făcând parte din dregătoria voievodului Andreica – *Officiolatus waiwodae Andreka* – de la Negrilești (Negerfalva) (220).

METAMORFOZELE NUMELUI

Frații Alexa și Oprea făceau parte din familia Bradea (284, p. 62), nume derivat de la *brad* + sufixul – *ea*, specific în Țara Moșilor. Apariția lui la Ilișua, zonă de dealuri și podișuri, fără de brazi, s-ar putea explica, fie printr-un transfer simbolic al sensului de măreție, sub formă de poreclă, unor oameni înalți, legați și viguroși, fie prin aducerea lui, o dată cu

⁴ Există opinia că acești *hospites* ruteni, așezați în părțile someșene, nu sunt decât români plecați cu un secol, două în urmă ca oameni de curte în ținuturile polono-galițiene. Localnicii îi vor numi *ruși*, în ciuda originii lor românești, aplicând un criteriu geografic în locul celui etnic. De aici și proveniența numelui de familie *Rusu* în ținuturile năsăudene. O situație identică găsim și în Moldova, unde românii ardeleni stabiliți aici, cu secole înainte, sunt numiți *ungureni*. Unul din ciobanii Mioriței e ungurean.

purtătorii, direct din Munții Apuseni, în primele secole ale celui de al doilea mileniu. Brădenii mai erau porecliți Ungur și Tipora. Despre împrejurările în care s-a ajuns să li se zică Ungur nu știm nimic. Bănuim că porecla ar fi putut să-i eticheteze cu dispreț pe cei din familie, fie pentru că se aflau în slujba grofilor, ca birăi de curte, calitate în care se vor fi purtat mai dur cu sătenii, fie pentru că cineva de-ai lor intrase, prin căsătorie, într-o familie maghiară, urmașii devenind *ai ungurului*, a *lui ungur*, sau, pe scurt, *Ungur*. În ce privește cealaltă poreclă, Tipora – „pe familia Ungur mai târziu din batjocură au poreclit-o Tipora” (284, p. 65) – nu știm ce înțeles va fi avut.

În Hordou, Alexa și Oprea ajung numai cu ce era pe ei, se bagă slugi și în câțiva ani strâng atât cât să se poată însura, întemeind gospodării modeste. Cum aici nu aveau pământ – nevestele lor mai mult ca sigur că nu veneau din familii bogate (care fată cu avere ia niște sărăntoci pripășiți?) – brădenii se apucă de oierit. Harnici și întreprinzători, ei se vor bucura de aprecierea horduanilor, cucerindu-le iute simpatia. Andrei devine primul cioban cu faimă din familia fugarilor. Cunoscut ca un cal breaz de copil, el colinda cu sacul pe la casele oamenilor să adune merindea ca s-o ducă în munți la stână. Localnicii l-au poreclit *Săcuiet*. În explicația că brădenii la Hordou „erau foarte săraci, umblau a milă de la o casă la altă casă, și strângându-și poalele tundrei făceau din ea săculeț zicând oamenilor să pună în el pâinea” (284, p. 65) răbufnește în mod sigur dușmănia.

Averea lui Andrei Săcuiet crește și, o dată cu ea, crește și prestigiul de care începe el să se bucure. Un prim semn îl dă chiar obștea de la Hordou care simte că vechea poreclă, a copilului, nu i se potrivește tânărului, găsindu-i alta, mai pe măsură: „*l-au poreclit Coșbuc pentru că el ducea de la o stână la alta lemnul de care atârnă căldarea și cărui(a) în limba românească îi zice cujbă*” (284, p. 63).

În terminologia oierilor de pe Valea Someșului și Sălăuței, *cujbă* a supraviețuit până în zilele noastre, cu înțeles de ramură de copac bifurcată, ce se introducea cu capătul mai lung în pământ, lângă vatră, de celălalt agățându-se ceaunul cu un lanț, deasupra focului (300). Opinia că ar fi existat, pentru *cujbă*, o variantă transilvană *cojbă* (139) e nefondată. Cel puțin în graiul din părțile Năsăudului ea nu există. Nu se poate accepta nici teza că numele Coșbuc ar fi evoluat dintr-o temă *Coșb*, provenind de la un antroponim neatestat, *Coșb* sau *Coșbea*, *Coșbu* (203, p. 124). Inutil să mai complicăm lucrurile, când originea numelui a fost atât de limpede explicată la 1753.

Editor: MIRCEA PETEAN
Coperta: CRISTIAN CHEȘUȚ

Lucrare apărută cu sprijinul
CONSILIULUI JUDEȚEAN BISTRIȚA-NĂSĂUD
(Președinte: EMIL RADU MOLDOVAN)
prin Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VALEA, LUCIAN

Opere / Lucian Valea ; îngrijire ed.: Mircea Măluț. –
Ed. rev. - Florești : Limes, 2012
6 vol.

ISBN 978-973-726-724-5

Vol. 5 : Viața lui George Coșbuc. - ISBN 978-973-
726-729-0

I. Măluț, Marcel (ed.)

821.135.1.09

©Editura Limes pentru prezenta ediție
407280 Florești – Cluj
Str. Castanilor, 3
Tel/Fax : 0264-544 109 ; 0723 194022
e-mail: edituralimes2008@yahoo.com
www.edituralimes.ro

LUCIAN VALEA

OPERE

Vol. 5

VIATA LUI GEORGE COȘBUC

Ediție îngrijită și revizuită de

MIRCEA MĂLUȚ

LIMES

CUPRINS

MAI MULT DECÂT O MONOGRAFIE	5
ARGUMENT	8
ORIZONT	11
ÎN CĂUTAREA STRĂBUNILOR	18
UN PROCES CELEBRU	37
ALȚI COȘBUCIENI	62
CÂTEVA CONCLUZII	69
NEAMUL PREOȚESC AL COȘBUCIENILOR	81
PĂRINȚII, FRAȚII, SURORILE	93
NAȘTEREA POETULUI	108
COPILĂRIA. PRIMII ANI DE ȘCOALĂ	114
GIMNAZIST LA NĂSĂUD	127
STUDENT LA FACULTATEA FILOSOFICĂ DIN CLUJ	175
GAZETAR LA „TRIBUNA” ÎN SIBIU	211
COȘBUC SOSEȘTE LA BUCUREȘTI	262
DUPĂ AMIAZA UNUI PIERDE-VARĂ	356
CEI DIN URMĂ ANI. MOARTEA	535

Viața lui George Coșbuc s-a născut din dorința de-a repara o nedreptate: poetul e singurul dintre marii clasici ai literaturii române care nu dispune încă de o biografie, în sensul deplin al cuvântului, deși în anul acesta – 1991 – aniversăm 125 de ani de la nașterea sa și 73 de la moarte. O primă variantă a acestei **Vieți**, scrisă între 1980-1984 a apărut în anul 1986, sub titlul **Pe urmele lui George Coșbuc** la Editura Sport-Turism, abuziv adaptată la cerințele colecției în care se tipărea. De altfel, preocupările noastre privind biografia poetului datează din vremea studiilor universitare: în anul 1947 publicam în revista **Ramuri** de la Craiova articolul **Despre neamul lui George Coșbuc**, depășit astăzi atât ca informare cât și ca viziune. Articolul era destinat a fi primul capitol al unei biografii în pregătire. Zgomotul tot mai violent al proletcultismului care se apropia ne-a convins că e bine să ne amânăm intențiile pentru vremuri mai bune.

Scriind **Viața lui George Coșbuc** am constatat că în cercetările coșbuciene cu caracter biografic s-au pus în circulație jenante anecdote și legende. N-am putut astfel evita discutarea, sancționarea și corectarea lor, în pofida riscului că ni s-ar putea obiecta un, nedorit de noi, spirit polemic.

Convinși că o lucrare cu caracter eminent biografic nu trebuie să emită judecăți de valoare asupra operei, le-am evitat. Opera e însă unul dintre elementele esențiale ale vieții unui scriitor, nu prin cantitatea de întâmplări personale pe care o poate include în conținut, ci prin timpul, ca durată investit la scrierea ei: „În viața unui poet, opera ocupă tot atât cât întâmplarea”, spunea André Maurois. Am sugerat acest lucru întrucât ne-a stat în putință.

Precizăm de asemenea că am lăsat să se audă direct vocea documentului, ori de câte ori acesta era inedit și publicarea lui devenea premieră absolută. De asemenea am considerat „inedite” și textele publicate prin revistele și ziarele timpului, tot mai greu de descoperit în colecții uzate ori incomplete. În felul acesta cartea noastră oferă cititorilor și o microantologie de texte și citate exemplare, contribuind și pe această cale la accentuarea atmosferei de epocă, prin sunetul lor stilistic distinct.

Desigur că ne-am bucurat ori de câte ori ne-a fost dat să descoperim documente inedite, dar n-am cultivat niciodată ambiția întâietății. Biograful adevărat e în primul rând un arhitect care elaborează proiectul și în al doilea rând un constructor care realizează construcția cu materiale furnizate de alții. Tocmai din această diferență de destin constă și deosebirea dintre munca lui și munca de cercetare, măreață dar ingrată. Călinescu spunea: „a căuta documente e un lucru pios, dar nu e încă lucrare intelectuală”.

După apariția cărții noastre **Pe urmele lui George Coșbuc** au ieșit la iveală noi documente coșbuciene, considerate de unii cercetători pierdute. E vorba în primul rând de un set important de scrisori familiale, 24 la număr, donate în noiembrie 1986 **Muzeului Memorial George Coșbuc** din comuna natală a poetului de profesoara Dora Coșbuc căsătorită Tudoroni. Fragmente din aceste scrisori, datând din anii sibieni și bucureșteni, au fost publicate în „**Tribuna Ardealului**”, Cluj-Kolozsár, II, nr. 172, sâmbătă 19 aprilie 1941 de George Monahu sub titlul **Din corespondența lui George Coșbuc cu familia – Pe margini de vreme**. Cercetătorii biografiei coșbuciene de după 1941 fac trimiteri exclusiv la aceste reproduceri fragmentare.

De asemenea, profesoara Dora Coșbuc Tudoroni ne-a pus personal la dispoziție un alt set de scrisori inedite, **Manuscrisul lui Leon Coșbuc** în care se formulează pentru prima dată o genealogie a familiei și, în sfârșit, un film conținând, în 182 de pagini, versiunea maghiară a procesului verbal întocmit cu ocazia anchetei din 1759 îndreptată de familia Petrichevich Horváth împotriva coșbucienilor de la Hordou. Îi aducem doamnei profesoare și pe această cale, mulțumirile noastre.

Referitor la toate aceste documente ținem să precizăm că nici unul n-a fost de natură să modifice viziunea noastră despre poet și epoca lui, dar fiecare ne-a ajutat să corectăm (sau să întărim) multe chestiuni de amănunt. Vom menționa aceste **erori revizuite** într-o erată specială pe care o vom anexa la bibliografia generală a cărții.

Și acum câteva cuvinte despre una din jenantele aventuri editoriale prin care a fost silit să treacă volumul de la Sport-Turism. Tocmai când primise toate aprobările și era gata să intre la tipar, Consiliul Culturii a hotărât să oprească editarea pe motiv că **Pe urmele lui George Coșbuc** e o lucrare „științifică”, „o biografie” și nu una destinată să stimuleze turismul. L-am sunat atunci la telefon pe „tovarășul” de la Direcția Literaturii încercând să aflăm adevărul. După penibile discuții care au durat aproape o oră s-a aprobat tipărirea sub rezerva eliminării a mai bine de 30 de pagini: „Sânt prea mulți popi în carte, ce vreți?”!!!

Ratată în **Pe urmele lui George Coșbuc**, prezentarea străbunilor poetului o putem abia acum înfățișa într-un cuprinzător arbore genealogic. Acum pentru întâia dată acest trecut cercetat de alții în grabă și pe feli, îmbracă haina unei sinteze. Sperăm că am reușit să creăm O imagine concludentă, în stare să clarifice chestiunile lăsate fără răspuns de cercetătorii biografiei poetului.

Editarea cărții în două volume nu reprezintă numai o soluție editorială. Biografia poetului, incluzând și secolele de existență ale strămoșilor, cuprinde două perioade distincte: cea transilvană, căreia îi este dedicat acest prim

volum, și cea bucureșteană, evocată în volumul următor. Vom încheia întreaga lucrare cu o bibliografie generală și cu un indice de nume.

Nu putem sfârși fără să-i amintim cititorului că secretul unei bune biografii stă în modul în care biograful știe să surprindă timbrul inefabil al personalității evocate. Dacă lumea lui George Coșbuc a prins glas în cartea noastră înseamnă că eforturile făcute de noi de-a lungul unui deceniu n-au fost zadarnice.

ianuarie 1991

ORIZONT

În 1764-67, când scria la Năsăud **Poëmation de secunda legione Valachica**, lui Antonio Cosimelli, căpitan în regimentul de graniță abia înființat, Someșul și locurile pe care le străbătea i se păreau monstruoase: „ândată ce iese din codrii priporoși și văgăunile neprietenoase și ajunge în ținutul bogat al Rodnei (...) devine în sălbăticia sa tot mai furios (...). Cine poate spune relele, stricăciunile și pagubile grozave, ce le face în agri și vite, prăpădul în case și vieți omenesti, jalea amară ce o pricinuieste, când umflat de ploi torențiale se revarsă din țărături? (...) potopul înfricoșat de ape, bolovanii rostogoliți de volbura valurilor, arborii smulși de pe vârfurile munților, duc totul cu sine și pustiesc câmpiile întinse. (...) Ținutul nu e priincios bucatelor, nici prielnic viței de vie; Nu e destul de potrivit pentru călăreți, nici acomodat pentru care. E înfiorător la vedere și plin de cascade înșelătoare. Bietul locuitor (...) e încercuit ca (și) de un asediu dușman, închis fiind de o parte de munții înalți, de altă parte de râul furios” (1, p. 463, 465).

Descrierea căpitanului poet exagerează, evident, lucrurile. Că vor fi fost și înfurieri și revărsări ale râului, nu tăgăduiește nimeni, dar nu de asemenea proporții. Dovadă că pe malurile Someșului, mai ales pe cel drept și peste tot în văile care trimit ape repezi în albia lui, locuitorii au întemeiat așezări mult mai vechi în timp decât atestă documentele.

Numele râului – străvechiul Samus, Samos – devenit Samusius, a fost pus în legătură, prin analogie cu Zalmoxis, Salmoxis, Zamolxis, considerându-se că rezidența zeului nu putuse fi altundeva decât la Rodna, unde pe vremea dacilor și agatârșilor existau mine. În Evul Mediu Rodna a fost un oraș bogat al „Teutonilor”, unde se găseau „minele de argint ale regelui” (2, p. 15). Exista aici și o mănăstire a călugărilor benedictini. Minerii au săpat un sistem de galerii subterane „zidite cu boltitură din pietre dure cu mortar” unde se refugiau probabil împreună cu ceilalți locuitori în vremuri de restriște deși s-ar putea foarte bine ca aici să fi fost locuințe în care locuitorii au pierit, surprinși de o inundație catastrofală. Înainte de năvălirea tătaromongolă de la 1241, în bazinul minier al Rodnei funcționau 350 de topitorii, existența cărora o amintesc cele 350 de mormane de zgură, cel mai impresionant număr din întreg Ardealul (2, p. 19.20). Tragedia distrugerii cetății Rodna în timpul marei invazii de la 1241 a fost înfățișată de un martor ocular, implicat direct în evenimente: M. Rogierii Varadiensis capituli canonici – Rogerius canonic (rang preotesc) capitular al Orăzii în al său **Miserabile carmen semper destructione Regni Hungariae temporibus regis Belae IV, per tartaros facta** – Cântec de jale despre distrugerile făcute de tătari în regatul ungar pe vremea regelui Bela al IV-lea.

În ciuda râului cu înfățișare fioroasă, Valea Rodnei n-a fost scutită de năvălirile tătarăști a căror amintire e păstrată în toponimie și onomastică – Valea tătarilor, la Sângeorz unde sunt tătarăști și numele Cârțu, Ogâgău, Ivu – și în povestirile care mai circulau din gură în gură până în preajma războiului prim mondial. Cei din Parva povesteau despre „Când au intrat tătarii în țară, pe la Rodna (...). Era ziua de Paște, când veniră peste munte (...) fugarii de la Maieru și de la Sângeorz”. Atunci i-au urmărit pe oameni cu „o laie de câini mari și răi (...) întocmai precum copoi noștri urmăresc vânatul” – după care „se întoarseră în sat unde dădură foc caselor și grajdurilor” (2, p.15-16).

Un fapt senzațional a rămas și în actele vremii: La 5 iulie 1758 se dă certificat de milogeală femeii Dafina Balotă din Maieru care la vârsta de 8 ani a fost răpită de tătari în 1717. Aceștia au vândut-o unui turc în haremul căruia a robit până în 1758, când după multe suferințe a putut să scape și să se întoarcă acasă (3, p. 73).

Valea Rodnei se va numi Țara Năsăudului mult mai târziu, în vremea regimentului de graniță când Năsăudul devenise centru al întregii vieți românești, probabil prin analogia cu celelalte țări transilvane: a Făgărașului, a Oașului, a Bârsei. Un vechi *terram Nazwod* din 1264 nu se referea, așa cum s-a crezut, la viitoarele ținuturi grănicerești, ci așa cum constata Valeriu Șotropa, „la un pământ din Comitatul Komaron” de pe teritoriul Cehoslovaciei actuale (5, p. 31).

Șoseaua trecând munții prin pasul Rotunda intră în Valea Rodnei din Bucovina și curge alături cu Someșul. Peste apele râului, ca și peste cele ale afluenților lui, oamenii au construit poduri. Construcții masive din bârne, acoperite cu dranițe ca și casele țărănești, în care căruțele intrau ca în niște tunele: poduri ce aduceau, privite de departe, mai degrabă a fortărețe de apărare. Ele au apărut în ținutul Rodnei odată cu regimentul de graniță. Cel dintâi s-a construit la Ilva Mică prin anii 1764-68. Același căpitan poet i-a dedicat o odă *Ad Samusium de Ponte Ilvensis* (1). Augustin de Gérardo trecând pe aici pe la jumătatea secolului al XIX-lea, constata că „în întreg districtul (...) sunt poduri minunate și șosele mărețe, așa încât te crezi în o țară civilizată” (4, p. 43).

Așezările au nume puțin obișnuite: Șanț, Maieru, Sângeorz, Ilva, Leșu, Feldru, Rebrîșoara. La Salva se varsă în Someș Sălăuța, adunându-și izvoarele de sub Țibleș și culmea Ștefăniții. De-alungul și pe văile ei, alte așezări: Telciu, Hordoul, Bichigiul, Zagra. În sfârșit, coborând tot din Țibleș și curgând aproape paralel cu Sălăuța, la Uriu se varsă în Someș, Ilișua, celebră prin cele două sate pe care le scaldă apele ei – *Târlișua*, cu rezonanțe rebriene și *Ilișua* căreia râul i-a împrumutat numele.

Alte așezări au nume ciudate, latinești: pe Sălăuța – **Romuli**, pe Someș – **Salva** și **Nepos**, pe Valea Rebrii – **Parva**. Legendă sau adevăr, numele acestor sate s-ar trage dintr-un salut imperial. Venind prin aceste locuri pe la 1773 și încredințându-se că românii sunt latini adevărați, Iosif al II-lea ar fi exclamat: „Salve parva nepos Romuli” – adică „mântuit să fii micule nepot al lui Romul”, exclamațiune pe care maiorul – de această dată – Cosimelli „a eternizat-o, numind satul Lunca Vinului: **Parva**; satul Vărarea: **Nepos**; satul Strâmba: **Romuli**; iar satul **Salva** cu acest nume existând încă din vechime” (5 A, p. 454).

După N. Drăganu, în **Salva**, cuvânt de origine slavă (din Salova/ salo, loc gras + suf. top. – ova), imperialii de la comanda regimentului grăniceresc au văzut „femeninul latinescului *salvus*”. După G. Barițiu, forma exactă ar fi fost: „salve, **Romuli parva nepos** – Fii salutată mică nepoată a lui Romul” (6, p. 39-40). Același Iosif al II-lea a impus și deviza regimentului de graniță, gravată pe toate sigiliile oficiale – „*Virtus Romana Rediviva*”.

Reconstituirea spațiului coșbucian real stă la îndemâna oricui. Someșul nu s-a clintit din albia lui. Nici Sălăuța. Nici Valea Țibleșului cu munții ei. Nici Ilișua. Nici culmile Rodnei. Așezările toate există, trecute desigur prin sîta timpului, dar păstrându-și numele. Una singură a renunțat la el pentru a și-l lua pe cel al poetului – Hordoul: La 7 octombrie 1925, în **Monitorul Oficial**, și la 15 octombrie, în **Gazeta Oficială a județului Năsăud**, apăreau Tabelele cu date despre noua împărțire administrativă. Referitor la Plasa Năsăud, la nr. crt. 3, se precizează că vechea denumire **Hordou** e înlocuită de noua denumire **Coșbuc** (7), schimbare comentată astfel de N. Drăganu: „Acum este așa de ciudat să spui: «G. Coșbuc s-a născut în satul Coșbuc lângă Năsăud». Era mai bine Coșbuceni sau Coșbucești” (8, p. 50). Dacă gestul e lăudabil și cinstirea oamenilor mari e în firea românului, obiceiul rebotezărilor, trebuie s-o spunem, nu e al pământului. De aceea vârstnicii continuă să-i spuie și azi tot Hordou. Mai vârstnicii și... istoria. Nici sugestia de-a i se spune **Coșbuceni** sau **Coșbucești** n-a stârnit vreun interes la vremea ei!

Într-o istorie de mai bine de un sfert de mileniu coșbucienii sunt prezenți necurmat în acest spațiu. Urmele trecerii lor le păstrează așezările, documentele civile și ecleziastice, tradițiile. Aici, în peisajul năsăudean, totul poate fi identificat. Din spațiul coșbucian – geografic și social, el însuși o lume, s-a ivit un alt spațiu – cel interior. Lumea aceasta s-a infiltrat – prin generații dar și prin miracole ce țin de tainele unicatului – în operă. Ar fi însă o gravă eroare dacă cercetătorului i-ar trece prin cap să identifice cutare și cutare „aspect” în cutare și cutare poezie.

Din comuniunea, prin timp, a omului cu peisajul s-a născut aici un fel de suflet al locurilor pe care trecătorii de ocazie, grăbiți, nu-l simt. El li se arată celor care știu să privească și cu mintea.

Munții păstrează vechile lor nume cu sonorități curat românești: Crăciunelul, Curățelul, Făgețelul, Tomnatecul, Muncelul, Netedul, Omul, Repedea, Runcul, Cucureasa, Persa, Vârful Laptelui, Vârful Țapului, Ineul, Corondișul. Păduri alternând cu pășuni asigură locurilor o climă blândă. Toamnele sunt dulci, cu lumina ca mierea. Vânturile care bat din apus aduc ploaie și frig, când bat din răsărit vin cu timpul frumos. Localnicii pomenesc de-un vânt de vară cu nume ciudat – al Frumușelelor –, vânt stârnit de zâne; cine intră în vâtejul lui își pierde mințile. Bate uneori și prin ideile lui Coșbuc.

Vegetația spre creste e alpină: bulbucul de munte, tisa și gențiana. În păduri, brazi și molizi – mai jos făgeturi și stejărișuri – apoi mesteceni, frasini, carpeni, paltini, ulmi și tei. Plopul e peste tot aici la el acasă. Vântul a ușurat din vechime traiul greu al muntenilor: lupii, mistreții, vulpile, iepurii, jderul. Ursul, cerbul, căprioarele, ierunca și cocoșii de munte și de mesteacăn, cocostârcul cel alb și cel negru – au intrat sub ocrotirea legii. Crângurile gem înțesate de pășăret cușbucien.

Pe țarcurile singuratice, până nu demult stăpâneau caprele negre. Prin poienele Rodnei și ale Bârgaiei, pe vremea regimentului de graniță se mai vâneau zimbri. Amintirea lor e intens prezentă în toponimie: **Tăul Zimbrului**, la Rebra; la Zagra, unei părți a hotarului i se spune **Zimbrița**; în Munții Băgăului două culmi se numesc **Zimbruș** și **Zimbroaia**. (9, p. 207)

Locuitorii Văii Rodnei sunt munteni adevărați. Bărbații bine legați, solizi și de statură potrivită, cu fața ovală și păr castaniu pe care îl poartă tuns și barba rasă. Până la Feldru cum urci pe Someș sunt bruneți. De-aici în sus, spre munți sunt blonzi, mai înalți și mai subțiri, arătând astfel că amestecul cu slavii a fost mai intens. Ei își zic someșeni. Cei de pe Sălăuța sunt săluani. Cei de pe Bichigiu, bichigeni, cei de pe Ilva, iluani. Pe toți însă îi caracterizează blândețea și, în contrast, disciplina, moștenire din vremea militarizării. Pe cap pun vara clopuri în care la sărbători prind penaje rotate de păun. Iarna, cușme de miel, țuguiate, înalte. Poartă cămăși albe, altădată de cânepă și în, lungi până la genunchi și cu mâneci largi; ismene din pânză vara și cioareci din pânură iarna. Pieptarele despicate în față aduc cu bundițile bucovinenilor. Se încing cu șerpare late – până la 30 centimetri, din piele, cusute cu fire policrome. Îmbracă sumane de pânură și în lunile grele de iarnă cojoace mari din piei de oaie.

Femeile sunt scunde și subțiri. În cămășile lor cu mâneci în pliuri și poale lungi, ascunse și în față și în spate sub catrințe – numite aici **pânzături**, bine strânse în braie înguste de lână ori păr de capră –, abia li se mai poate

presimți fragilitatea. Ca și bărbații, încălță opinci și numai în zilele de sărbătoare – tot ca și ei – cisme (sau ghetе înalte). Pieptarele din blană de miel brodate și strânse subsuoară, în cheutori, fac să nu li se bănuiască talia. Capul și-l acoperă cu năfrâmi de sub care ies cozile bogat împletite ale părului. Cele măritate poartă părul strâns în **conci**. Iarna în nopțile lungi torc lână ori cânepă, țes procuțe, pănură și pânzeturi pentru zestrea fetelor de măritat ori împodobesc cu mărgelile cămeșile feciorului. Participând la o nuntă în veacul trecut sau aflându-se pe aici, ca simpli trecători, călătorii străini admirau „icoanele de pe pereți, paturile cu perini multe, ștergarele de pe la icoane” și fetele care „păreau tot așa de brune ca și italiencele”. Mulți își uitau starea socială și duceau „acasă ca stăpână a castelului și a inimii lor, câte o româncuță”. (4, p. 45, 46, 47)

Trăind cu pădurile alături oamenii au dezvoltat aici o impresionantă civilizație a lemnului. Casele lor sunt construite din bârne solide și acoperite cu draniță. Din lemn sunt și porțile și căruțele și săniile și majoritatea obiectelor casnice: blidele – când nu au destinația de-a fi podoabe decorative în blidare, coafele pentru apă, butoaiele, ciuberele, putinele, fedeleșele, lavițele cu spătare lucrate în dălți, lăzile de zestre pictate cu motive florale în roșu și verde, între care se distinge tulipanul, ori cu păsări neverosimile cu penetul fantastic.

Teren arabil este, dar puțin și sărac. Oamenii cultivă aici orzul, secara, ovăzul. Grâul n-a rezistat și s-a retras mai spre câmpie. Cartoful, în schimb, a cucerit, încetul cu încetul, toate coastele dealurilor. Pe lângă case vezi porumbiști în care cal și călăreț se pierd. Între legume stăpâne sunt fasolea și varza. Ceapa o aduceau de la câmpie altădată sașii. Fără putina cu brânză și cu lapte acru de oaie – un fel de iaurt special –, fără cartofii puși la iernat, în gropile săpate afară, pe grădini, fără fasole, – fără butoiușul cu varză murată și, mai ales, fără slănină afumată în pod, nu se poate închipui o gospodărie someșană.

Consumatori de mămăligă, aliment cu vitruți afrodisiace, locuitorii sunt tari de virtute și în ce privește progenitura. Casele lor sunt pline de copii, căroră de mărunței li se transmit, măcar în parte, grijile gospodăriei. Cum munții sunt generosi în pășuni – aici iarba se cosește de două ori pe an iar otava e grasă și parfumată – copiii au grijă de vaci și de cai, ori urcă primăvara cu turmele și deprind în munți îndeletnicirea păstoritului. Creșterea oilor a reprezentat întotdeauna mândria oamenilor din Munții Rodnei. Ea a determinat apariția aici a celei de a doua civilizații – a lănei, care a influențat atât arta covoarelor, cât și eleganța îmbrăcăminții. Mai bine de jumătate din țesăturile din gospodăriile țărănești sunt din lână. Odaia de sărbători – casa de parade – ia de multe ori înfățișarea unei expoziții etnografice.

Lucrare apărută cu sprijinul
CONSILIULUI JUDEȚEAN BISTRIȚA-NĂSĂUD
(Președinte: EMIL RADU MOLDOVAN)
prin Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VALEA, LUCIAN

Opere / Lucian Valea ; îngrijire ed.: Mircea Măluț. –
Ed. rev. - Florești : Limes, 2012

6 vol.

ISBN 978-973-726-724-5

Vol. 6 : Generația amânată. - Bibliogr. - Index. –
ISBN 978-973-726-730-6
I. Măluț, Mircea (ed.)
821.135.1.09

©Editura Limes pentru prezenta ediție
407280 Florești – Cluj
Str. Castanilor, 3
Tel/Fax : 0264-544 109 ; 0723 194022
e-mail: edituralimes2008@yahoo.com
www.edituralimes.ro

LUCIAN VALEA

OPERE

Vol. 6

GENERAȚIA AMÂNATĂ

Ediție îngrijită și revizuită de

MIRCEA MĂLUȚ

LIMES

Vișoianu, Ion: 177
 Vitner, Ion: 388, 389, 451
 Vișeu, Titus: 36
 Vlad, Mircea: 280
 Vlahuță, Alexandru: 15, 26, 138
 Vlasiu, Ion: 46, 48, 52, 91, 170, 177, 181,
 185, 187, 239, 272, 311, 446
 Vlădescu, I.: 385
 Vlădescu, Toma: 337, 338, 353
 Voiculescu, Ion N.: 81
 Voiculescu, Lucian: 45
 Voiculescu, Vasile: 26, 71, 92, 140, 147,
 170, 186, 202, 211, 248, 294, 296,
 345, 346, 393, 422, 423, 424, 449
 Voinescu, Alice: 281
 Voita, L.: 89, 91
 Voitec, Ștefan: 379
 Vora, Emil: 174, 329, 330
 Vrabie, Gh.: 344, 345
 Vrânceanu, Dragoș: 80, 81, 88, 89, 170, 174,
 327, 343
 Vuia, Romulus: 447
 Vuia, Tiberiu: 168
 Vulcan, Iosif: 181, 186, 234, 410
 Vulcănescu, Mircea: 16, 18, 27, 48, 54, 170,
 325, 326, 438, 440, 452
 Vulcănescu, Romulus: 49, 50, 88, 170, 174,
 345
 Vulpe, Radu: 48

W
 Weiheber: 177

Wellek, René: 10, 439
 Whitman, Walt: 113
 Wieland, Ch. M.: 10
 Wilde, Oscar: 80, 339
 Wilder, Thornton: 130
 Wueneau: 40

X
 Xenopol, A.D.: 25

Z
 Zaharia, E. Dr.: 174
 Zambaccian: 393
 Zamfirescu, Duiliu: 26, 50, 177
 Zamfirescu, Gemi: 76
 Zamfirescu, Elvira: 139
 Zamfirescu, Ion: 345
 Zamfirescu, G. M.: 293
 Zarifopol, Paul: 15, 51, 282, 339
 Zegreanu, Emil: 175
 Zigre, N.: 57
 Zirra: 130
 Zlatna, Ion Popa: 333
 Zola, Émile: 12, 75
 Zurbaren: 62

CUPRINS

PREFAȚĂ	5
I. Introducere la ideea de generație	9
II. „Generația războiului” și istoria literară	34
III. Descoperirea literaturii	43
IV. Dimineața generației	58
V. Tipăream reviste, deci existam	96
VI. Între adevăr și legendă	114
VII. La cota debutului	146
VIII. Vocile Transilvaniei după 1940	168
IX. Poezia refugiului	188
X. Portret sentimental: Cafeneaua	207
XI. Sub ocupația horthystă	226
XII. Ardelenii certant	255
XIII. Intermezzo I	274
XIV. Pasărea Phönix – o iluzie	288
XV. Intermezzo II	319
XVI. Risipirea generației	335
XVII. Nimeni n-a tăiat vițelul cel gras	347
XVIII. Imposibila întoarcere... la literatură	372

XIX. Măștile dogmei.....	398
XX. Generația amânată	416
NOTE	439
INDICE DE NUME	453

Cartea de față e, în egală măsură, biografia unei generații și istoria literară a unei epoci. Deși observația critică nu-i lipsește, deși profilul estetic al „personajelor” n-a putut fi evitat, obiectivele ei sunt cele arătate.

Generația anilor 40, zisă și a războiului, reprezintă în istoria literaturii române, și nu numai în cea a literaturii, ci în istoria pur și simplu a României, un capitol aparte, multă vreme înconjurat cu delicate precauțiuni de criticii și istoricii literari. Căci a scrie despre el însemna a disocia și a lua atitudine, or imperturbabililor cercetători, trebuie să recunoaștem (că), numai de așa ceva nu le ardea. Când, totuși, sosise și răssosise ceasul de-a spune ceva și despre **cei de la 1940**, șansa pomenirii lor se datorează revistei „Albatros” și grupării ei literare, folosite **din plin** în spectaculoase argumentații. Atât de din plin încât s-a creat impresia, fie și neintenționat, că fenomenul literar al acelor ani, se reduce cam la atât. A mai trecut apoi un timp și imperturbabilii cronicari și istorici, au descoperit c-ar fi existat, totuși, la Sibiu, un „Cerc literar”, un **Manifest** către E. Lovinescu și o excelentă revistă – și, prevăzători, au ciupit și de-aici câteva nume, câteva care corespundeau stasului lor, pe care le-au pus în circulație, nu de dragul istoriei literare, ci pentru a demonstra, mai ales, cât de principială, de dreaptă și de obiectivă e poziția lor față de „moștenirea literară”.

Și lucrurile au continuat să meargă așa, târâș-grăpiș de la o încercare de reconsiderare la alta, cu „descoperiri” importante, cu „adăugiri”, la fel de importante, din care cititorul, mai ales cel tânăr, afla azi una și mâine alta fără însă a i se încredința tabloul complet al situației, rămas mereu și mereu un deziderat și după „contribuțiile” unor Al. Piru și Emil Manu și după apariția masivului tom **Poezia** al tratatului **Literatura română contemporană**, proiectat în mai multe volume de Institutul „G. Călinescu” al Academiei.

Cel mai grav lucru în acest fel de a gândi istoria literară și de-a o scrie, îl constituie nu repartizarea oportunistă a chestiunilor pe etape, între care, de la una la alta se mai aruncă pe piață niște cioburi de informații și adevărul mai crește puțin în dimensiuni ca aluatul pus la dospit în covată, ci poziția morală față de fenomenul literar respectiv în sine și acea tactică a rostirilor jumătăților de adevăruri, cu grețosă și poltronă, totuși, aroganță, în fața unor supraviețuitori aproape toți împetricinați și chemați de astfel de tribunale, improvizate și nu o dată, incompetente, la judecata istoriei. S-a ajuns până acolo, încât să ni se ofere informații despre ce făcusem și despre ce scrisesem. Zeloșii restauratori de morminte făceau ordine – dar ce ordine! – în propriile noastre existențe, dovedind că le cunosc **mai bine și mai exact** decum le știam și le trăisem noi! Eram repartizați pe câprării în plutoane, despre care nici nu

auzisem. Ni se confiscau sau ni se ajustau credințele. Eram mutați dintr-o biografie în alta, cum sunt mutați școlarii neascultători de diriginții lor, apoi ni se preda lecția cea nouă despre noi înșine, la care chipurile – am fi lipsit atunci: să știți și voi ce-a fost, să aflați și voi cum a fost, în anii voștri de atunci, ca să nu muriți proști.

Din acest sentiment de revoltă și de rușine și nu din orgoliul de-a corecta niște erori, mai mari ori mai mărunte, de istorie literară, s-a născut această carte. Autorul, în paginile ei este și critic, pentru că face critică, este și istoric literar, pentru că face și istorie literară, dar în primul rând este naratorul unor incredibile aventuri spirituale dar și absurde. Și martor, neobligat de nimeni, decât de propria lui conștiință, să se prezinte la acest proces care amenința să rămână pe rolu istoriei încă mult și bine.

Tot ce spun, tot ce afirm, de la o pagină la alta, se bazează pe document. Din dorința de-a-l lăsa pe cititor să decidă singur, în cutare sau cutare împrejurare, citatul ia dimensiuni apreciabile, într-o tehnică ce amintește petele de culoare din compozițiile în ulei. Întinderea lui e determinată exclusiv de rolul chemat să-l joace în context, de valoarea morală a personalității căreia îi aparține, în sfârșit, de considerentul că textul respectiv, îngropat și uitat în publicațiile vremii, nu are șanse imediate de-a fi pus în circulație integral. Astfel de rațiuni m-au determinat să le acord acestor texte rol de mic florilegiu antologic.

Referitor la documentele topite în structura de rezistență a cărții, ele nu epuizează, desigur, uriașa cantitate de probe ce ne-a stat la dispoziție. La scrierea fiecărui capitol am mai fi putut include, alte și alte articole și mărturii de tot felul, fără însă ca prin aceasta să se modifice, cu nimic, perspectiva în care cartea e ancorată. Cel mult am fi sporit, cantitativ, gustarea de trufandale pentru amatorii de anecdotic, dar și numărul de pagini, ajuns și așa la cifre astronomice. Nu ne-am propus să epuizăm chestiunile discutate, ci numai să le asigurăm un spate documentar, pentru ca acestei construcții, care este cartea, să nu i se poată descoperi fisuri esențiale.

Prevenim, de asemenea, pe cititor, că amănuntul riguros selectat e destinat a susține atmosfera, montarea lui, la locul potrivit, îmbogățind forța de sugestie a narațiunii. Tot astfel și în cazul prezentării unor reviste literare – mai ales a celor ardelene din timpul refugiului, incriminate cu atâta violență de atâția, informați după ureche – am optat, în ciuda riscului, pentru o anume rigiditate, bibliografică aproape, în dorința de-a pune în lumină preocupările lor, nivelul lor intelectual și atitudinea lor politică, integral sau numai parțial contestate.

Există în carte pomenite pe scurt și niște cazuri – desigur iarăși nu toate câte au existat atunci în literatura română, ci numai acelea care-au avut legături directe cu generația. În dorința noastră de-a zugrăvi epoca, felul cum se gândea

și cum se acționa atunci, n-am ezitat să apelăm chiar la elemente, aparent neutre și lipsite de semnificație majoră dar care, introduse la locul lor, și-au demonstrat pregnanța și deci și importanța.

În toți acești ani în care-am trudit să înalț edificiul acestei cărți n-am uitat nici o clipă cuvintele lui Maurice Nadeau din „Avertismentul” la a sa **Istorie a suprarealismului**:

„Există, desigur, inconveniente în a vorbi despre oameni încă în viață, a emite judecăți despre ei, a stabili, în legătură cu dânsii preferințe ce nu pot să fie decât personale. E adevărat că zgomotul certurilor se stinge, că toți au acum sentimentul, de-a fi participat la o mișcare, care, chiar pentru cei ce au renegat-o, trebuie să rămână orgoliul lor”.

Și mai ales, „cronicar” modern, n-am uitat deviza sfântă a înaintașilor cronicari: fără ură și părtinire. Dar dacă totuși se vor fi strecurat, împotriva voinței mele, printre rânduri, otrăvurile dulci și amare ale unor astfel de metehne îmi cer de pe-acum iertare, tot cu vorbe de faimă: homo sum et nihil a me humani alienum puto!

Circulă prin anumite medii ca și prin mințile unora, idei potrivnice folosirii antume și chiar postume a „hârtiilor” – cum se exprima cineva –, personale ale unui scriitor; cineva care se și întreba „până unde se poate prevala posteritatea sau până unde are ea îndrituirea să uzeze și să abuzeze de hârtiile postume ale unui scriitor? (...) Avem (dar de către cine investiți?) cineva din noi dreptul, doar pentru că le posedăm, doar pentru că ne-au fost cândva adresare, poate chiar în condiții specioase și ingrate (...) avem – întreb – noi dreptul, oricine am fi sau am fi fost, să tipărim și e oare normal să nu existe nici un fel de obstacol în calea divulgării fiecărui bilețel particular, (...) a indiferent căror sintagme și foneme ar fi căzut, cândva par hazard, din vârful peniței în evoluție și neatenție a unui scriitor? (...)

Nici o eleganță, nici o pietate, nici o distincție, nici un bun simț, nici o pudoare, nici un respect, nici o decență nu mai are cuvântul (...)?

La fundul oricărui dumnezeu, anticipându-și degresarea și sublimările, stă dracul. După ce smulgi toate penele îngerului, dai de-o gaiță (...).

Gustați frumusețea de departe, nu vă duceți la ea în turn, la ea în buzunar, la ea în săpun, la ea în cratiță sau în gaură, că nu e gumă de mestecat nici zahăr ars nici parfum pudră.

În adâncul celei mai subtile fântâni de cleștar e tot nămol. Declarându-mă total de acord cu un astfel de punct de vedere, care veștejește indiscreția când aceasta nu contribuie cu nimic la elucidarea istoriei, colportând mai degrabă un senzațional biografic vulgar și greșos, nu pot să nu mă și delimitez de atari opinii, atunci când documentul, fie el chiar foarte intim, e invocat spre slujirea adevărului, oricât de crudă ar fi dezvăluirea lui, adevăr care, dacă s-ar amâna mereu, în așteptarea postumității lucrurilor, ar

produce mult rău unora și mari servicii altora. Dacă poate fi taxată de imorală utilizarea nejustificată a documentului intim, atunci a nu-l folosi în situații cum e cea pomenită, mi se pare o și mai mare imoralitate. O imoralitate strigătoare la cer! Și aici chem în sprijinul meu, vechiul adagio latin: Fiat justitiae perezat mundus! Printre multele daruri moștenite de la străbunii romani de poporul român, este și acest minunat spirit de dreptate, care nu l-a părăsit în tot lungul istoriei sale.”

Și totuși, dacă această carte are vreun păcat, pe care sunt gata să i-l recunosc, atunci acela e interesul arătat scriitorilor ardeleni, unii pomeniți cu lehamite, în articole și cărți, alții ignorați cu desăvârșire. „Am păcătuit” cu sentimentul că repar o nedreptate, dar și cu conștiința că nimeni nu-mi poate contesta dreptul de-a mă înscrie, la acest punct al ordinii de zi, la cuvânt. Pentru ardelenii rămași sub ocupație horthystă în 1940, am cerut ajutorul autorizat al lui F. Păcurariu care-a răspuns, cu prietenească generozitate, acordându-mi un interviu amplu în care vorbește despre situația literaturii, culturii, creatorilor și intelectualilor români din acei ani, în Ardealul de Nord – interviu devenit, în carte, cel de-al unsprezecelea capitol al ei. Pentru gest și pentru lectură integrală a manuscrisului, înapoiat cu prețioase observații, îi mulțumesc și aici din toată inima. Le mulțumesc, de asemenea, prietenilor Ovidiu Drâmba și Petre Hossu care-au citit, și ei, manuscrisul dactilografiat din doască în doască, venind cu sugestii interesante și utile. Lor li se adaugă, pentru aceleași motive, colegul meu de la muzeul botoșenean, Ionel Bejenariu.

Le mulțumesc public părinților mei. Tatălui meu, „vinovat” în multe privințe, de viziunea etică a acestei cărți și de spiritul ei justițiar. Mamei mele, care la Brașov, în anii războiului, sub bombardamente, căuta să pună la adăpost, nimic din mult-puținul ce ne mai rămăsese după refugiu, ci numai geamantanele mele cu „hârtii” – documente, scrisori, fotografii, reviste. Le mulțumesc de asemenea soției mele Mădălina și copiilor mei Alexandru și Ioana, care luni la rând, în ultimii doi ani, prin atitudinea lor înțeleghătoare, mi-au ușurat ceasurile de trudă la masa de lucru.

Și folosind niște vorbe scrise odată de bunul și regretatul Ion Colan, directorul meu la „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, mă-ntorc iarăși în final și zic: „E prea multă Transilvanie în carte? De i s-ar găsi acest cusur, aș socoti că misiunea ei e împlinită”.

Lucian Valea

Lecția faptelor, care contrazice moștenirea părinților și a profesorilor, îi face pe adolescenți să-și precizeze dragostea și ura, să revizuiască tradiționala tablă de valori, să stabilească o ierarhie a felurilor și a tipurilor de umanitate ce le va inspira de-acum înaintea comportarea.

F. Mentré

I

INTRODUCERE LA IDEEA DE GENERAȚIE

- 1 – La început a fost ... generația.
- 2 – Generație și istorie literară.
- 3 – Cum se constituie o generație.
- 4 – ...și generațiile mor.
- 5 – Generațiile literaturii române.

1 – De la teoria generația spontanee (în Antichitate Aristotel – în Evul Mediu – Paracelsus, Van Helmont), după care anumite ființe – organisme vii – se pot naște în mod natural din materia anorganică (sau organică, aflată în stare de descompunere) și până la **generația ... calculatoarelor electronice** – Baudelaire vorbea de generații de cuvinte –, ideea a parcurs un drum lung și a realizat o istorie spectaculoasă.

Termenul, ne spun dicționarele, atestat în franceză încă la sfârșitul sec. XII – 1190, provine din latinește (generare = a naște; generatio = generație) și are o circulație restrânsă, pentru început, în disciplinele biologice, în genetică mai ales. Extinderea lui în alte domenii se face abia în epoca modernă, când pătrunde în matematici și geometrie, în tehnică și industrie, în științele sociale și politice.

Fără să ajungă la înțelegerea noțiunii de generație, anticii alcătuiesc genealogii prin care stabilesc evoluția familiilor și neamurilor. În *Iliada* când Titid Diomede îl întreabă pe Glaucos Hipolohianul – „Cine ești tu și din ce neam de oameni, alese voinice?” – acesta îi răspunde că scoborător

din Eol, „Sisifos născut-a pe Glaucos. / Glaucos apoi a născut pe vrednicul Belereforte”, care „avut-a trei fii (...) / Pe Hipoloh, pe Isandru și pe Laodamis (...) iar Hipoloh mi-e părinte și iată de unde mi-e neamul” (Vi, 114-117)

În **Vechiul Testament**, spițele neamurilor încep cu cei zece patriarhi, de la Adam până la Noe și continuă cu fiii lui Sem, lui Avram, lui Isac și Esau, lui Iacov etc. și cu urmașii lui Iuda, Simeon, Ruben, Levi etc. (Cronici, I). În noul Testament ni se înfățișează genealogia neamului lui Iisus Hristos, rezumându-se „de la Avram până la David sunt paisprezece neamuri; de la David până la strămutarea în Babilon sunt paisprezece neamuri și de la strămutarea în Babilon până la Hristos sunt paisprezece neamuri”. (Matei, I)

Citându-l pe H. Schurtz, Tudor Vianu arată că multe triburi din Africa și Australia sunt constituite din trei grupuri, fiecare alcătuit pe bază de vârste: a băieților de „la 16 ani și până în momentul inițierii”, a războinicilor și a bătrânilor, observând că „generațiile cronologice și biologice sunt riguros separate și succesiunea lor manifestă o ordine ireductibilă” (7). (În ce ne privește nu putem considera generații, categoriile de vârstă ale primitivilor care în realitate, nu sunt decât adevărate caste, grupuri închise, a căror forță constă tocmai în izolarea pe care le-o oferă exclusivismul, determinat nu de origine ori de privilegii, ci de vârste – de la ele decurgând și funcțiile și rolurile).

Din cele arătate reiese limpede că generația în începuturile istoriei umane e legată de ideea de succesiune biologică, de apartenență la o familie, cel de-al doilea element care o definește fiind vârsta.

Primii dintre moderni care folosesc conceptul de generație sunt romanticii. Dacă la Herder el e încă neclar, în schimb în prelegerile ținute la universitatea din Viena, în 1812, devenite apoi **Istoria literaturii vechi și noi**, Friedrich Schlegel identifică în literatura germană din a doua jumătate a secolului XVIII, trei generații: prima care se afirmă în anii 1750-1770 (Klopstock, Lessing, Wieland); a doua, care debutează în anii 1770-1780 (Goethe, Herder); a treia, din care consideră că face și el parte, constituită deja la începutul anilor 90: „Nu cred că există vreo carte similară care să preceadă lucrarea lui Schlegel”, ne încredințează René Wellek (1).

În **Ideologia germană**, Marx și Engels definesc istoria drept „succesiunea diferitelor generații” precizând: „Noua generație modifică, fără îndoială, patrimoniul lăsat de generația anterioară. Ceea ce însă nu

împiedică nicidecum ca acesta să se dezvolte conferindu-i un caracter special” (2).

În Franța ideea de generație apare formulată pentru întâia oară în primele pagini ale cărții lui Musset, **Confesiunile unui copil al veacului** (1836), dar numai odată cu Sainte-Beuve ea începe să devină un bun comun al criticii literare. Autorul **Port-Royal**-ului distinge între Molière, La Fontaine și d-na Sévigné pe de o parte și Racine și Boileau invocând **trăsături** „care țin, totodată de natura geniilor și de data apariției lor”. Cei dintâi „se apropie mai mult de Franța de dinaintea lui Ludovic al XIV-lea, de vechea limbă și de vechiul spirit francez”, de care se simt legați „prin educația și lecturile lor” (4) (subl. ns.).

Ideea de generație se impune după apariția cărții lui Cournot: **Considerațiuni asupra evoluției ideilor**, 1872. Ea e aplicată mai întâi de italianul Giuseppe Ferrari (1874), apoi de austriacul Ottokar Lorenz (3A), profesor la Universitatea din Viena al lui Dimitrie Onciul. Acesta preia sistemul generațiilor – Generationlehre – considerând (împreună cu profesorul său) că secolul este „măsura de timp cea naturală a fenomenelor istorice, măsură dată prin legătura intelectuală și materială dintre generații omenești: tată, fiu și nepot” (7).

În filosofia culturii, generația pătrunde cu Dielthey și își găsește aplicații generoase în eseurile lui José Ortega y Gasset (vezi **En torno a Galileo**, 1933). În **Esquema de las crisis** – generația este pentru Gasset „organul vizual cu ajutorul căruia discernem, în autenticitatea sa efectivă și vibrantă, realitatea istorică” sau, cu alte cuvinte, „generația nu este altceva decât structurarea vieții umane în fiecare moment” (8).

În istoria artei europene, conceptul e introdus de Wilhelm Pinder (1929); în lingvistică de M. Bahtin – **Discursul în roman** – (1934-1935) (9), de unde aflăm că: „În fiecare moment istoric al vieții social-ideologice, fiecare generație, în orice strat social, își are limbajul ei, mai mult, fiecare vârstă, în esență își are limbajul ei, vocabularul ei, sistemul ei specific de accentuare”.

Tot Bahtin vorbește de **limbaje ale generațiilor, vârstelor, curentelor etc.**, arătând că: „Limba, în fiecare moment al devenirii ei, este stratificată nu numai în dialecte lingvistice, în sensul exact al cuvântului (...), dar, ceea ce este esențial, în limbaje social-ideologice: de grup social, profesionale, de gen, limbajele generațiilor etc.” (9A).

În sociologie generația pătrunde odată cu J. Dromel, care deosebește în structura unei generații, după vârste, trei categorii de indivizi” prima categorie „cuprinde toți tinerii până la 25 de ani; a doua, oamenii capabili